

დრ. დავ. ქარბელაშვილი

29863

ენის ახალი მოძღვრების

(იაფეთილოლოგიის)

ძირითადი ღებულებანი

კორექტორი: ტ. სანიკიძე
გადაეცა წარმოებას 2/IX—36
დაიბეჭდა 3/XII—36

მთავლიტი № 28
ტირაჟი 3000
შეკვეთა № 452

ტ. ს. უნივერსიტეტის სტამბა. უნივერსიტეტის ქ. № 1.

ჩემი დაუვიწყარი მასწავლებლის

ნ ი კ ო მ ა რ რ ი ს

უკვდავ ხსოვნას

უძღვნი ამ ნაშრომს.

ავტორი.

წინასიტყვაობა¹

აკად. ნ. მარრის გარდაცვალებით საბჭოთა მეცნიერებამ აუნაზღაურებელი დანაკლისი განიცადა. მოკვდა უდიდესი ენათმეცნიერი, რომლის მსგავსი ისტორიამ ჯერ არ იცის, ვინაიდან მარრის საენათმეცნიერო კონცეპციები, მის მიერ შექმნილი, განვითარებული და გარკვეულ სამეცნიერო დისციპლინად ჩამოყალიბებული ენის ახალი მოძღვრება (იაფეტიდოლოგია) არსებითად დიდი ოქტომბრის ნაშობია, ამსახველია გამარჯვებული პროლეტარიატის იდეოლოგიისა, გამარჯვებული მარქსისტულ-ლენინური ფილოსოფიისა და ამოცანებისა.

დანაკლისი ერთობ უზარმაზარია, მაგრამ უზარმაზარია აგრეთვე ის მემკვიდრეობა, რომელიც აკად. ნ. მარრმა დაგვიტოვა (500-ზე მეტი დაბეჭდილი ნაშრომი და ამის ნახევარზე მეტი ხელნაწერების სახით, რაც მის არქივშია). ამ მემკვიდრეობის დამუშავება, შეთვისება და შემდეგ მისი გაგრძელება ჩვენი მორიგი ამოცანაა. მაგრამ, იმის გამო, რომ ჩვენს სინამდვილეში ჯერ კიდევ არ არის იდეურად საბოლოოდ განადგურებული ის ციხე-კოშკი ენათმეცნიერებაში, რომლის სათოფურებიდან კიდევ გაისმის ხმა დახავსებული აზროვნებისა, ობსკურანტიზმისა და იდეალისტური მსოფლმხედველობის ძახილი, იაფეტიდოლოგიის პოპულარიზაციის საქმე გადაუდებელ ამოცანად მიგვაჩნია.

თავისთავად იგულისხმება, რომ ამ ჩვენს პირველ შრომას უნდა მოჰყვეს ცალკე დებულებათა უფრო დაწვრილებითი განხილვა კონკრეტულ ფაქტებით, რაც მომავლის საქმეა და რითაც საფუძველი უნდა ჩაეყაროს იაფეტიდოლოგიური ბიბლიოთეკის სერიას. ახლა-კი — feci quod potui, faciant meliora potentes².

ა. ვ. ბ. რ. ი.

1936 წ.

ბ. ვ. ი. ს. ი.

¹ წაკითხულია მოხსენებად ტფ. სახ. უნივერსიტეტის ლიტერატურული ფაკულტეტისა და აკად. ნ. მარრის სახელობის საენათმეცნიერო წრის მიერ ნ. მარრის გარდაცვალებიდან 1 წლის აღსანიშნავად მოწყობილ საღამოზე— 26/II-36 წ.

² „მე გაეაკეთე ის, რაც შემიძლო, დეე, ისაც შეუძლია, უკეთესად გააკეთოს“.

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ენის ახალი მოძღვრება (იაფეთიდოლოგია) ჩაისახა ინდოევროპული „ენათმეცნიერების“¹ გარემოში, მაგრამ იგი ინდოევროპული „ენათმეცნიერების“ ჩარჩოებში ვერ დაეტია და მას გაშორდა: ახალმა მასალებმა (იაფეთური სისტემის ენების მასალებმა) სრულიად ახალი პერსპექტივები გაშალა საკვლევადიებო ფართობზე, თვით ენის მასალებში ჩამარხულმა კანონზომიერებებმა სრულიად ახალი თვისების მეთოდის მომარჯვება გამოიწვია, ოქტომბერმა კი სული ჩაჰბერა იაფეთიდოლოგიას და აიყვანა იმ სიმაღლეზე, რომელზედაც ენათმეცნიერება იქამდის არა მდგარა. ამიტომაც რკინისებურია დებულება: მარქსიზმ-ლენინიზმის შეგნებისა და შესისხლხორცების გარეშე იაფეთიდოლოგია გაუგებარი და მიუწვდომელია.

მართალია, ინდოევროპეისტიკა სწავლობდა ენებს ერთი გარკვეული, მის მიერ დამყარებული, ე. წ. „ოჯახისას“, ინდოევროპული „ოჯახისას“, ე. ი. ჩაიკეტა მხოლოდ ერთი „ოჯახის“ ენებში, ერთ ჩარჩოში აერთიანებდა ენებს: სანსკრიტს (ძველი ლიტერატურული ინდური); ირანულს (ძვ. ირანულიდან, ავესტის ენიდან მოყოლებული), ბერძნულს, ლათინურს, სლავურ ენებს და სხვა, დას. ევროპის ტერიტორიაზე არსებულ ენებს,—მაგრამ საქმე ეს არაა, ე. ი. მთავარი მისი „ცოდვა“ ეს არაა; საქმე ისაა, თუ რა მეთოდებით მუშაობდა და მათი მიხედვით რა თეორეტული და პრაქტიკული დასკვნები გამოჰყავდა და საერთოდ, ბურჟუაზიული მეცნიერება როგორ იყენებდა ენათმეცნიერებაში მიღებულ დასკვნებს. აი, ეს დასკვნები: 1) დედამიწის ზურგზე არსებული ენები იყოფიან ოჯახებად: ინდო-

¹ სიტყვა ენათმეცნიერებას ბრჭყალებში ვხმარობთ იმის გამო, რომ იგი შეიცავს სწავლას ენის შესახებ საერთოდ, მის აღმოცენების, ჩამოყალიბების და განვითარების პირობების და კანონების დადგენას; ინდოევროპეისტიკა კი ამ კარდინალური და ძირეული მნიშვნელობის პრობლემებს თავიდანვე მხარს უჭევდა და შემდეგ სრულიად შეუბრუნა ზურგი; თავისი კვლევის არე მხოლოდ ინდოევროპული ენებით შემოსაზღვრა და ამითვე მხოლოდ ამ ენების მოძღვრებად იქცა.

ევროპული, სემიტური, ქამიტური, ურალ-ალტაური და სხვ. და მათ შორის გარდაუვალი ზღვარია, ენათა თითოეულ ოჯახს თავისი-მამამთავარი ენა (წინარენა, პრეენა) ჰყავდა წარსულში, რომელიც დაიშალა დღეს არსებულ ენებად, 2) ინდოევროპული ენების მამამთავარი ენა იყო ინდოევროპული საერთო ენა, „კეთილშობილ“ არიელთა ნახელავი. ინდოევროპული ენები ერთადერთი საშუალება და პირობაა კულტურული განვითარებისათვის, 3) დაბალი მოდგმის ხალხების ენაში არსებული მაღალი ხალხის ენების მსგავსი ენობრივი მოვლენები და ფაქტები შედგება პირველთა მიერ მეორეთაგან ნასესხობისა და შეთვისებისა, 4) ინდოევროპული წინარენა მეტად განვითარებული ენა იყო, ვიდრე ახლა არსებული ცოცხალი ენები ჩამორჩენილი ხალხებისა, რაც შედგება ამ ხალხების სულიერი გადაგვარებისა და დეგრადაციისა, ამიტომ ეს ხალხები თავისი ენებით უნარმოკლებული არიან კულტურული განვითარებისთვის; ბუნებრივია კულტურული ხალხების გეგემონია დაბალ ხალხებზე (ნაცუმცი-რესობანი, შავ-კანიანები, ყვითელ-კანიანები და სხვა).

პირველმა დებულებამ გამოიწვია ის, რომ ინდოევროპული „ენათმეცნიერება“ თავის კვლევას მხოლოდ ინდოევროპული ენების ფარგლებში აწარმოებდა, მათ გარედ კი იმდენად.... რამდენადაც..... რის გამო ბოლოს ისეთ ჩიხში შევიდა, რომლიდანაც გამოსავალი თითქოს დღესაც არ უჩანს.

მეორე დებულების შედეგი იყო აღმოცენება გარკვეული მიმართულებების, რომელნიც წმინდა წყლის რელიგიურ იერს ატარებდა და დღესაც აქვთ გასავალი ბურჟუაზიულ სამყაროში, ესენია: პანსლავიზმი, პანთურქიზმი და სხვა პან-იზმები და უკანასკნელ ხანში მეტად გავრცელებული პანიაპონიზმის იდეა წინარენის და წინარე სამშობლოს ძებნით აზიაში და აღვირახსნილი ლოზუნგით: „აზიის-კენ“, ე. ი. კონკრეტულად—„ჩინეთში გაბატონებისკენ“.

მესამე დებულებამ ფრთები შეასხა ე. წ. მიგრაციის თეორიას, ე. ი. რომ ამათუიმ რაიონში კულტურა ჩნდება ახალი მოდგმის მოსვლით და ადამიანის იქ არსებული ყოველგვარი ნახელავის წალეკვით; რომ ერთი ხალხი მეორისგან ყველაფერს იღებს წმინდა მემკვიდრეობის გზით, ე. ი. თვით ზეძალის მიერ ასეა დადგენილი, რომ ერთნი (კულტურულნი) მხოლოდ აძლევენ და მეორენი კი (უკულტურონი) მხოლოდ იღებენ და ითვისებენ.

მეოთხე დებულებამ ნიადაგი გაანოყიერა იმ იდეის აღმოცენებისთვის, რომლის მიხედვითაც დედამიწაზე არსებული ხალხები ორ ჯგუფად იყოფიან: მწერლობის მქონენი და არ მქონენი, ამ საფუძველზე კი „ისტორიულნი“ და „არაისტორიულნი“, ამ

უკანასკნელთ არაფერი ახსოვთ თავის ჩამომავლობა—მოდგმაზე და ამიტომ უფლები არიან¹).

ამ უკანასკნელ დებულებას ახლაც იცავს ინდოევროპული „ენათმეცნიერების“ ბურჯი პროფ. მე. ე. ე. რომელიც 1930 წ. ნაცუმცირესობათა ბავშვებისთვის მშობლიურ ენაზე დაწყებითი სწავლების შემოღებაზე სწერს შემდეგს:

„ . . . მიზანი, რომელსაც აღმზრდელი უნდა ესწრაფოდეს ისაა, რომ ჩამოაყალიბოს ადამიანი, რომელიც პოლიტიკურად და სოციალურად თანასწორი იქნება თავის თანამოქალაქეებთან და რომელსაც შეეძლება კულტურის მაღალ დონეს მიაღწიოს; უდიდესი უსამართლობა იქნებოდა პატარა ბასკის ან პატარა ბრეტონელის მიმართ, — არ ჩავაყენოთ იგი ისეთ პირობებში, რომ, შეძლებისდაგვარად, მას ისევე კარგად შეეძლოს ლაპარაკი და წერა ფრანგულად, როგორც ყოველ სხვა ფრანგს, და ამგვარად შეითვისოს ენა, რომლის კულტურული მნიშვნელობა სხვა რიგისაა, ვიდრე ბასკური და ბრეტონული ენებისა: ენებს ერთნაირი კულტურული ღირებულება არა აქვთ“ (ხაზი ჩვენია; ციტატა მოგვყავს ს. ბიზოვსკაიას სტატიიდან: Критические заметки. II. Мейе о преподавании общегосударственного языка, об. Яфетический сборник, VII, 1932 წ. გვ. 175. დ. კ.). დარწმუნებულია რა, რომ რალაც 30 წლის შემდეგ ნაცუმცირესობათა ენები აღარც კი იქნებიან, განაგძობს: „ . . . საჭიროა თუ არა, იმისთვის, რომ ზოგიერთ ბავშვებს და მათ აღმზრდელებს შეუმსუბუქოთ ამოცანა რალაც ოცდაათი წლის სიგრძეზე, შეეწიროთ უპირატესობა, რომელიც აქვს კულტურის დიდი ენის პროპაგანდას (იგულისხმება ფრანგული. დ. კ.) წარსულის არა მქონე და გაუვრცელებელი ენის (იგულისხმება ნაცუმცირესობათა ენები: ბასკური, ბრეტონული და სხვ. დ. კ.) პროპაგანდის წინაშე“ (იქვე გვ. 176).

აი, ამ პირწავარდნილ ფაშისტურ კონცეპციებამდის მივიდა ინდოევროპული „ენათმეცნიერება“ თავისი კვლევების შედეგად. ამ დებულებებს ერთიანად ანვითარებს დღეს ფაშიზმი გერმანიაში; გიტლერი ამტკიცებს, რომ: გერმანული რასა ერთადერთი არიული რასაა კეთილშობილი ჩამომავლობისა და სიცოცხლის უნარის მქონე, მოწოდებული საკაცობრიო კულტურული მისიის შესასრულებლად.

¹ ჩვენ ავსახეთ ინდოევროპული „ენათმეცნიერების“ ძირითადი მიმართულება, რაც სრულად იმას არ ნიშნავს, თითქმის ცალკეული ჯანსაღი მოსახრებანი არ ყოფილიყოს ინდოევროპეისტიკაში. მაგალითად, ჰ. შუხართისა და სხვებისაც, მაგრამ ეს წვეთია ზღვაში.

ინდოევროპეისტიკის მამათავრად ითვლება ფრანც ბოპი, რომელმაც მე-19 ს. პირველ ნახევარში (1816 წლიდან მოყოლებული) ჩამოაყალიბა გარკვეული პრინციპები, რომელთა შორის მთავარია პრინციპი ფორმალურ-შედარებითი მეთოდისა და ამ პრინციპზე ე. წ. ინდოევროპული ენის (წინარენის) გათვალისწინების ცდა, რის გამაგრებას ის შეეცადა ინდოევროპული ენების ფაქტებით.

რასაკვირველია, სადავო თვით მშრალი ფაქტები კი არაა, რასაც ბოპი ააშკარავებდა, მაგ., რომ ერთი ენის (მაგ. სანსკრიტის) გარკვეული ჯგუფი სიტყვებისა, ან თუნდაც ფლექსიები უღვლილებამი, შეესატყვისებთან მეორე ენის (მაგ. ლათინურის) სიტყვებს და ფლექსიებს. სადავო და სრულიად უკუსაგდები ის, თუ რა ხერხით ცდილობდა ბოპი დაედგინა ენათა ნათესაობა და ერთიანი ოდესლაც არსებული საერთო ენა, რომლიდანაც ვითომ გამოვიდნენ ცალკე-ცალკე ენები. მართლაც, აი, ბოპის ხერხი და კვლევის ფართობი: სანსკრ. *avih*, 'ცხვარი', ლათ. *ovis*, ბერძნ. *ἄσ, λιτვ. avis*, ძვ. ზემო გერმ. *ouwi*, ძვ. სლავ. *овьнь, овьца*, ე. ი. სანსკრიტის *a*-ს ლათინურში შეესატყვისება *o*, ბერძნულში *o*, ლიტვურში *a*, ძვ. სლავურში *o* და სხვ.; ანდა: სანსკრ. *aśtau* 'რვა', ლათ. *octo*; სანსკრ. *návan* 'ცხრა', ლათ. *novem*; სანსკრ. *návah*, 'ახალი', ლათ. *novus* სანსკრ. *dámah*, 'სახლი', ლათ. *dómus*, რის შესახებ იგი ამბობს: ბერძნულში არის *ε* და *o* თავდაპირველი (ხაზი ჩვენია. დ.კ.) *a*-ს ჩვეულებრივი მონაცვლენი, უფრო იშვიათად ჩნდება უცვლელი *a*; ბერძნულივით ლათინურშიც არის აგრეთვე *e*, რომელიც გადაგვარება თავდაპირველი *a*-სი, მაგრამ *o* უფრო ნაკლებ მრავალრიცხოვანია, ვიდრე ბერძნულში. მე შევავაროვე რამდენიმე მაგალითი ლათინურ *o*-ზე სანსკრიტულ *a*-სთვის-¹ და მოჰყავს ზემოთ ნაჩვენები შესატყვისობანი, რაც სრულიად არაფერს გვეუბნება ენის განვითარების პროცესზე, ამ მონაცვლეობის (*a* || *o*) მიზეზებზე, თუ რატომ განვითარდა ერთ შემთხვევაში *ovis*-ი (ლათ.) და მეორეში—*avis* (ლიტვ.) ან რატომ მივიღეთ ერთ შემთხვევაში *ovis* და მეორეში *овьца*; ასეთი მშრალი ფიქსაცია არსებული ფაქტებისა ბევრს არ აკმაყოფილებდა, თვით იმათაც, ვინც ინდოევროპეისტიკის პოზიციებზე იდგა; ასეთია, მაგ. ბენფეი, რომელიც ამათრახებს ბოპს, რომ მან მეტი ყურადღება მიაქცია გამაერთიანებელ და არა განმასხვავებელ ნიშნებს².

¹ ფრ. ბოპი. *Vergleichende Grammatik des Sanscrit . . .*, ბერლინი, 1868 წ., ტ. I, გვ. 19.

² ბენფეი. *Geschichte des Sprachwissenschaft*, 1869, გვ. 507.

ჩვენ დაწვრილებით აღარას ვამბობთ იმის შესახებ, თუ როგორ უყურებდა ენას ბოპი, ვიტყვით მხოლოდ, რომ იგი ენას წარმოიდგენდა ცოცხალ ორგანიზმად: „ენები განხილულნი უნდა იქნენ, როგორც ბუნების ორგანული სხეულები, რომელნიც განსაზღვრული კანონებით წარმოიშობიან, ვითარდებიან მათში მყოფი შინაგანი სასიცოცხლო პრინციპის ძალით და შემდეგ ნელნელა კვდებიან, და ამასთან, ვერა გაუგიათ რა თავისთავისა, ჩამოიშორებენ თავის წევრებს ანუ ფორმებს . . . ან ამახინჯებენ მათ, ან ბოროტად იყენებენ მათ, ე. ი. იმ მიზნებისათვის გამოიყენებენ, რომლისათვისაც ისინი არ იყვნენ განკუთვნილნი წარმოშობით“¹. ვინაიდან ბოპმა ენა ცოცხალ, მოაზროვნე არსებად დასახა, ამიტომ თავისებური ლოგიკური თანმიმდევრობით ანვითარებს ამ შეხედულებას: 1) „დღულისს უყვარს (ხაზი ჩვენია დ. კ.), რადგანაც მის ფუძეშია უფრო ნათელი აზრი (Anschauung), ვიდრე განუსაზღვრელი მრავლობა, უფრო მეტი მახვილობისთვის (Nachdruck) და უფრო ცოცხალი განსახიერებისათვის — უფართოესი დაბოლოებები, როგორც დასახელებულ ბრუნვაში, აგრეთვე დანარჩენებში“², 2) „დედრობით სქესს უყვარს (ხაზი ჩვენია. დ. კ.) სანსკრიტში, როგორც ფუძეში, ისე ბრუნვის დაბოლოებებში, ფორმის საუცხოვო (üppige) სისავსე (Fülle), და, სადაც ის ფუძეში ან დაბოლოებაში სხვა სქესებიდან გარჩეულია, უფართოესი მქდერი ხმოვნით განსხვავდება“³, 3) „წინააღმდეგ, საშუალო სქესს უყვარს (ხაზი ჩვენია. დ. კ.) უდიდესი სიმოკლე . . . etc“⁴). ამგვარად, ბოპმა ენობრივ მოვლენათა ახსნაზე უარი თქვა და შემჩნეული პროცესები დაუკავშირა ენის ნება-სურვილს, როგორც დამოუკიდებელ არსებას. მართალია ბოპის ასეთი განმარტებანი, როგორც ჩვენ მოვიყვანეთ ზევით, დღემდის სიტყვა სიტყვით აღარავის გაუმეორებია, მაგრამ ეს გაგება დარჩა მემკვიდრეობად მომდევნო თაობებს და ბევრი გაიტაცა მან (მაგ., თვით დე-სოსაჟურიც კი).

რაც შეეხება ბოპის მიერ დადგენილ ფორმალურ-შედარებით მეთოდს, მართალია, ამის შესახებ დელბრეჟკი ამბობს, რომ ბოპმა მარცხი განიცადა, როცა მალაურ-პოლინეზიური ენების კვლევას შეუდგა, სადაც არაფერი არ გამოდიოდა, როგორც ინდოევროპული ენების დარგში, სადაც მსგავსი ბგერა ერთსადაიმავე ადგილს არის წარმოდგე-

¹ ფ. ბოპი. Vocalismus, გვ. I, დელბრეჟკით—Введение в изучение языка, 1904, გვ. 18.

² ფ. ბოპი. Vergleichende Grammatik des Sanscrit . . . ტ. I, § 206, გვ. 416.

³ იქვე, § 113, გვ. 247.

⁴ იქვე.

ნილიო¹, ე. ი. ფორმალურ-შედარებითა მეთოდმა, გამოიშავე-
ბულმა ე. წ. ინდოევროპული „ოჯახის“ ენებზე, ნაყოფი ვერ გამოილო
სხვა ენების კვლევისას და ეს ასეც უნდა მომხდარიყო; მაგრამ ისიც
პართალია, რომ ბოპის მიერ შექმნილი მეთოდი მთლიანად და ულა-
პარაკოდ გაიზიარა ინდოევროპულმა „ენათმეცნიერებამ“. ამას ურ-
ყვეი ფაქტები გვიჩვენებენ და ამიტომ ვერ დავეთანხმებით დელ-
ბრაუეს, ვითომ ფორმალურ-შედარებითი მეთოდი ბოპს არ დაედ-
გინოს, წინააღმდეგ შემთხვევაში გაუგებარია, რათ უწოდებს იგი ბოპს
გენიოსს².

ბოპის მიერ გამონახულმა ფორმალურმა ფონეტიკურმა კანო-
ნებმა ფრთები აუსხა მომდევნო თაობას და 70-იან წლებიდან ახალ-
გაზრდა გრამატიკოსების ხელში (ბრუემანი, ოსტგოფი და სხვ.)
ფეტიშად იქცნენ: უკეთუ ბოპი გამონაკლისებს ხედავდა ამ კანო-
ნებში და ამბობდა, რომ ჩვეულებრივ სანსკრიტულ d-ს ბერძნულში
უპასუხებს *ḍ*, მაგრამ ზოგჯერ *ḍ*-ც (მაგ. სასკრ. *duhitár*, ბ. *δυιτήρ*)
და ეს გამონაკლისიაო, ახალგაზრდა გრამატიკოსები აცხადებდნენ,
რომ ფონეტიკურმა კანონებმა გამონაკლისი არ იციანო. ამით კი
მყარდებოდა ერთი ზოგადი შესატყვისობის სურათი ინდოევროპული
„ოჯახის“ შიგნით, ე. ი., ვთქვათ, ბერძნული მთლიანად შეესატყვისება
ლათინურს, სხვა ენებს და სხვ.; სინამდვილეში კი ფონეტიკური კა-
ნონები ოდნავადაც ვერ აკმაყოფილებდნენ არსებული ურთიერთობის
მოვლენებს ამ ენებს შორის და მკვლევარნი უიმედობის და გამოუ-
სავლობის ჩიხში ემწყედდოდნენ: მაგ., სრულიად აუხსნელი რჩებოდა
შესატყვისობა — ბერძნ. *πάξις* 'რკო', —ლათ. *panis*, 'პური', ბერძნ.
καφαλή —ლათ. *ca-put*, 'თავი', ბერძნ. *ἄψελός* —ლათ. *altus*, 'მაღალი',
ბერძნ. *οὐρανός* —ლათ. *coelum*, 'ცა', ბერძნ. *πόπις* —ლათ. *populus*
'ხალხი', ბერძნ. *θάλασσα* —ლათ. *mare*, 'ზღვა', ბერძნ. *πῆρ* —ლათ. *ignis*,
'ცეცხლი', ბერძნ. *ἄδελφος* —ლათ. *frater* 'ძმა', და სხვა მრავალი, რო-
მელთა ჩამოთვლა ძლიერ შორს წაგვიყვანდა.

ასევე მრავალი ენობრივი მოვლენები გერმანული ენის ლექ-
სიკონიდან (თითქმის $\frac{1}{3}$) სრულიად გაურკვეველია ინდოევროპის-
ტიკაში, მათი ჩამომავლობა და კავშირი რომელიმე ენასთან სიბნე-
ლითაა მოკული, ვინაიდან ერთსტადიური კვლევით, სტატიკურად,
ენაში მომხდარი ტრანსფორმაციების ანგარიშგაუწვევლად არაფერი
გამოდის. პირიქით, გავითვალისწინებთ რა, რომ ენა ემორჩილება
ერთი მთლიანი გლოტოგონიური პროცესის კანონებს თავას განვითა-

¹ ბ. დელბრაუეი, დასახელებული შრომა, გვ. 24.

² იქვე, 24.

რებაში, და ეს განვითარება ეკონომიურ ფორმაციებთან სტადიური განვითარების (ერთი სტადიიდან მეორეზე გადასვლით, ნახტომებით) მჭიდრო კავშირში მიედინება,—მაშინ საესვებით დამაჯერებელია და მეცნიერულად ნიშანდობლივი ენის ახალი მოძღვრების (იაფეთიდოლოგიის) დასკვნები საერთოდ ინდოევროპული სისტემის ენების ბუნების შესახებ, რომ ისინი არიან იაფეტური სისტემის ენების მომდევნო სტადია, მათი ტრანსფორმაცია და განსხვავება ამ ენებს შორის იმდენად იჩენს თავს, რამდენადაც მათ შემოუნახავთ იაფეტური გადანაშთები, კერძოდ, გერმანულ ენას მჭიდრო კავშირი აღმოუჩნდა კავკასიის იაფეტურ ენებთან¹.

ამგვარად, თვისობრივად განსხვავებულმა მეთოდმა, წინააღმდეგ ინდოევროპეისტიკისა, ენის ახალ მოძღვრებას (იაფეთიდოლოგიას) საშუალება მისცა ნათლად და ნიშანდობლივად გაერკვია ერთი მხრით გლოტოგონიური პროცესი და მისი სწრაფვა ერთიან ენისკენ და მეორე მხრით—ამ პროცესში დაეჭირა ის ცვლილებანი, რაც გამოწვეულია სხვადასხვა სტადიების განსხვავების ნიადაგზე და რაც განასხვავებს ერთ ენას მეორესაგან. აღნიშნული მეთოდი იყო მეთოდი სემანტიკური პალეონტოლოგიისა, წარმოებული ოთხი ლინგვისტური ელემენტის (Sal, Ber, Yon, Rom ანუ A, B, C, D) შემწეობით: სიტყვის მნიშვნელობის და მისი (სიტყვის) აგების იდეოლოგიის რკვევა სხვადასხვა სტადიებზე ადამიანის სამეურნეო ქმედობის და მასზე აღმოცენებული მისი მსოფლმხედველობის და საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ფორმების მიხედვით²).

როგორც ზევით აღენიშნეთ, ბოპის მიერ გამოიმუშავებული შედარებითი მეთოდი ხაფუძლად დაედო მთელ საენათმეცნიერო კვლევადებას ინდოევროპეისტიკაში და ამ მხრივ ახალი აღარა შეუტანიათ რა.

¹ იხ. ამის შესახებ ნ. მარტი, *Новый поворот в работе по яфетич. теории*, 1931 г.; *К вопросу об яфетидизмах в германских языках*, ЯС. I, 1922 წ.

² აქ მოკლედ ვვებებით ოთხ ლინგვისტურ ელემენტს, ვინაიდან იგი თავის თავად იგულისხმება სათანადო დებულებების განმარტებებში,—ეს ერთი მხრით. მეორე მხრით—ეს საკითხი მეტად სპეციალურია, მოითხოვს დაწვრილებით ახსნა-განმარტებას და ამიტომ არ გვინდოდა მას გაკვირით შევებოდით და მკითხველში ყოველ ნაბიჯზე ერთგვარი გაოცება გამოგვეწვია; ეს საკითხია ის საკითხი, რომელსაც ჩვენი მოწინააღმდეგე ინდოევროპეისტიკი გააფთრებით ჩასჰიდებთან და, რომ ვერ გაუგიათ, თუ რას წარმოადგენს ეს ოთხი ლინგვისტური ელემენტი და რა უძლიერეს იარაღს აძლევს ხელში ლინგვისტ-მკვლევარს,—ხოგი აღქიმიდა სახაეს მას, ზოგი—მის მიფუჩეებას ცდილობს; ამიტომ ცალკე საკითხად გამოვყავით ის და ცალკევე შევებებთ ახლო მომავალში,

თვით ისეთი უდიდესი უახლოესი ენათმეცნიერნი, როგორც არიან ფ. დე-სოუსჟორი¹, ა. მეჟე² და ი. ვანდრიესი ამავე ნიადაგზე დგანან, ბოპის მიერ გამოქვეყნებული მეთოდი მათთვის გარდაუვალი დოგმაა და ა. შლაიხერის მიერ „დასაბუთებული“ სქემა კი ენათა გენეალოგიისა და წინარენის რეკონსტრუქციის შესახებ, ერთადერთი მეცნიერული ღირებულების მქონე მინალწევი.

რაც შეეხება რუს ენათმეცნიერებს, ინდოევროპისტიკაში შექმნილი და განმტკიცებული დებულებები მათ მიერ ერთიანად და უყოყმანოდ იქნა გადმოტანილი რუსულ ნიადაგზე, ასე ვთქვათ, ინდოევროპულ „ენათმეცნიერებაში“ გამოქვეყნებული პრიციპების პოპულარიზაცია ხდება რუსეთის სინამდვილეში, ბრმად მისდევენ ყველაფერს დასავლურს და ახალი თითქმის აღარა შეაქვთ რა³. იქნებ სრულიადაც გაზვიადებული არ იყოს დ. პისარევის დასკვნა, რომ „გერმანელ ენათმეცნიერს თავისი შრომის თითოეულ გვერდზე მოჰყავს სხვადასხვა მონათესავე ენებიდან აღებული ფორმების და სიტყვების შესატყვისობანი, და რუსიც იმასვე აკეთებს. მაგრამ გერმანელმა თვით იპოვა ეს ფორმები და სიტყვები, რუსმა კი გაბედულად გადმოწერა გერმანელის შრომა და არც კი შეამოწმა იგი, იმიტომ რომ არ შეუძლია ეს. უკეთუ ფორმების და სიტყვების ნაესესხებ მწკრივებს მიუმატა შესატყვისი რუსული სიტყვები და ფორმები, მაშინ მის სახელს პატივისცემით იხსენიებენ . . .“⁴. ნეოგრა-

¹ იხ. მისი Курс общей лингвистики, თარგმანი 1916 წლის ფრანგულ გამოცემიდან, 1933 წ., თავი III, რეკონსტრუქციები, გვ. 196—199.

² იხ. მისი Введение в сравнит. грамматику индоевропейских языков, 1914 წ., გამოც. 2, ფონეტიკური ფორმულები, აგრეთვე მისივე, Les langues du monde, 1924 წ., წინასიტყვაობა.

³ გამობთ „თითქმის“, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ სიტყვის, გრამატიკული კატეგორიების და შესიტყვებათა შესწავლის დაწყებას და მისი ახსნის ცდას ფორტუნატოვის მიერ (იხ. მისი Сравнит. языкознание, 1897-98 წ.წ.), რითაც იგი ფორმალიზმის მამამთავრად იქცა და მის ფორმალიზმს ისეთი დიდი დიაპაზონი აღმოუჩნდა, რომ მთელ რუსულ საენათმეცნიერო სინამდვილეზე გადმოიარა (შდრ. პეტერსონი, უშაკოვი, კუდრიავსკი, პეშკოვსკი და სხვ.) და საქართველოში მაგრად გაიდგა ფესვები (ა. შანიძე—ქართული ენის გრამატიკა—1930 წ.; ა. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების პრობლემა ძველ ქართულში—1928 წ., ზოგადი ენათმეცნიერება—1935 წ. და ჭანურის გრამატიკული ანალიზი—1936 წ. და სხვა მისი შრომები), — ეს ერთი მხრით; მეორე მხრით — ბოლშევენ დეკლარაციის პირველ ცდას ფონემის პრობლემის გადასაწყვეტად, რაშიც მან სრული მარცხი განიცადა, დადგა რა სუბიექტური იდეალიზმის პოზიციებზე და დაუკავშირა რა ფონემა არა საზოგადოებას, არამედ მოლაპარაკე ინდივიდს (მის შესახებ იხ. გაშლილი კრიტიკა ი. ლოიასი „Против субъективного идеализма в языковедении“—კრებულში „Языковедение и материализм“—1929 წ.).

⁴ Наша университетская наука, თბილუბანი, 1912 წ., III, გვ. 33.

მატიკოსების დასკვნები ფონეტიკური კანონების მიმართ ფორტუნანტოვმა უყოყმანოდ გაიზიარა და რუსეთის სინამდვილეში დანერგა; აი, რას ამბობს ის: „...სიტყვათა ბგერითი მხარის ცვალებადობა და მნიშვნელობათა ცვალებადობა ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად ხდება“¹. პირველ მოვლენათა განხილვა მან ფონეტიკას დააკისრა, მეორისა კი — სემასიოლოგიას, რომელთაც თურმე ერთმანეთთან არაფერი არ აკავშირებს². ფორტუნანტოვის აზრით ენის ისტორიის შესწავლა სიტყვათა ბგერითი მხარის ისტორიის შესწავლით უნდა დავიწყოთ და თუ რატომ, ამაზე ამბობს: „ენის ისტორიის შესწავლა უნდა დავიწყოთ სწორედ სიტყვათა ბგერითი მხარის ისტორიის შესწავლით, ვინაიდან ეს მოვლენები (ფონეტიკური. დ. კ.) ნაკლებ რთულია, უმეტესად ხელმისაწვდომია ნიშანდობლივი კვლევისთვის შედარებით სიტყვათა მნიშვნელობის ისტორიით წარმოდგენილ მოვლენებთან . . . ამიტომ ენის ისტორიის შესწავლას საფუძვლად უნდა დაედოს ამათუიმ ენის ფონეტიკის შესწავლა“³ და თვითვე დაეჭვებული ფონეტიკის ყოვლად შემძლებლობაში, განაგრძობს: „თუმცა თავისთავად ფონეტიკა გავგაცნობს არა ენის ისტორიას, არამედ მხოლოდ ენის ბგერითი მასალის ისტორიას“⁴. ამრიგად, ფორტუნანტოვმა გამოთიშა რა ფონეტიკა ცალკე დარგად, დაუსახა რა (უკეთ, გაიზიარა რა უკვე ნათქვამი) მეტად პასუხსაგები ამოცანები (ენის ისტორიის შესწავლა, მაგალითად) და აღიარა რა ის საენათმეცნიერო კვლევის პირველ—სავალდებულო ფუძედ, ცხადია, პირდაპირი გზით მივიდა ფონეტიკური კანონების აღიარებამდისაც და სიტყვა-სიტყვით გაიმეორა ნეოგრამატიკოსები: „ . . . ამასთან, გასაგებია (ხაზი ჩვენია დ. კ.), რომ ფონეტიკურ კანონს არ შეიძლება ნამდვილი გამონაკლისი ჰქონდეს, და მოსაჩვენარი გამონაკლისები წარმოადგენენ ან სხვა ფონეტიკური კანონის მოქმედებას⁵, ან სიტყვათა ბგერითი მხარის არაფონეტიკურ ცვალებადობას, ან ნასესხობას სხვა ენიდან ან იმავე ენის სხვა კილოდან“⁶.

ცნობილია, რომ ნეოგრამატიკოსებმა ფონეტიკური კანონები ფეტიშად აქციეს; ეს, მათ მიერ დადგენილი, კანონები, მათი აზრით,

¹ იხ. მისი—Краткий очерк сравнительной фонетики индоевропейских языков, 1922 წ., გვ. 1.

² იქვე.

³ იქვე გვ. 3.

⁴ იქვე.

⁵ აქ ფორტუნანტოვმა ცნობილი დანიელი ვნათმეცნიერის ვერნერის აზრი გაიმეორა.

⁶ იქვე.

მარადიული არიან, გამონაკლისებს არ შეიცავენ და ვერც იტანენ მათ.

სწორედ ამ გარემოებამ შეიყვანა ჩიხში ინდოევროპეისტიკა; სახელდობრ, შემდგომმა კვლევებმა იმდენი გამონაკლისი დააგროვა, რომ მათთან შედარებით „დადგენილი კანონები“ უფრო მცირერიცხოვანი აღმოჩნდნენ. დამყარდა უიმედობა ენათმეცნიერებაში. დაიწყო კრიზისის ხანა, რომელიც დღემდის გრძელდება. ამ გარემოებას თვით ა. მეფეც ვეღარ მალავს და იტყულებულია თქვას: „ინდოევროპულ ენათა შედარებით გრამატიკაში ცოტაა ისეთი შესატყვისობები (rapprochements), რომელნიც რომელიმე მხრით არა კოჭლობდნენ“-ო¹.

ენათა გენეალოგიური კლასიფიკაცია და შედარებითი მეთოდი ინდოევროპეისტიკაში გაბატონებული, ასევე უყოყმანოდ იყო გადმონერგული და გაზიარებული; მაგ., ფორტუნატოვი მთელი თავისი „დამაჯერებლობით“ ამბობს, რომ გერმანული, ბერძნული, ინდური, ლიტუური და სხვა ინდოევროპული ენები ერთად ქმნიან ენათა ინდოევროპულ ოჯახს . . . ამ ოჯახის ყველა ენათა შედარებით—ისტორიული შესწავლის გზით ენათმეცნიერი იმ ენის აღდგენას აწარმოებს, რომელიც ენათა ამ ოჯახის მამამთავარი (родоначальник) იყო, საერთო ინდოევროპული ენა². ამ წინარენას ფორტუნატოვი სრულ რეალობად წარმოიდგენს, ასწერს მას, მის შემადგენელ ელემენტებსაც კი და „წარმოტაც“ სურათსა ხატავს: „ინდოევროპულმა ენებმა ცალკე სრულ სიტყვებთან ერთად საერთო ინდოევროპულ ენიდან მიიღეს სრული სიტყვების განსაზღვრული გრამატიკული კლასებიც საერთო ინდოევროპულ ენაში მისი დაშლის ეპოქაში იჩჩოდნენ შემდეგი უმეტესად საერთო გრამატიკული კლასები ცალკე სრული სიტყვებისა“ და ჩასმოთვლის: უღვლილებადი სიტყვები,—ზმნები, სახელარსებითი ბრუნებადი სიტყვები, ზედსართავები, ირიბი კილოს ფორმები, პირდაპირი კილოს ფორმები, დროები: აწმყო, ნამყო და მყოფადი, ბრუნვები: ირიბნი: ბრალდებითი, ნათესაობითი, მიცემითი, ალლატივუსი, მოქმედებითი და ადგილობითი, პირდაპირ ბრუნვებში—სახელობითი, სქესები: მამრ., დედრ., საშუალო, ზმნის-სართები, უფორმო სიტყვები და სხვ.³.

რაც შეეხება ახალს, რაც ინდოევროპულმა „ენათმეცნიერებამ“ შემოიტანა (დე-სოსჟური, მეფე, ვანდრიესი და სხვ.) მე-20 ს. დასაწ-

¹ A. Meillet. La méthode comparative en linguistique historique, ოსლო, 1925, გვ. 65.

² იხ. მისი—Сравнительное языкознание, 1897—98 წ. წ., გვ. 7.

³ იქვე, 214—220.

ყისიდან დღემდის, ეს იყო წინააღმდეგ ახალგაზრდა გრამატიკოსების (ბრუგმანი, ისტგოფი, პაული და სხვ.) ინდივიდუალისტური კონცეპციისა, ენის სოციალურობა, ენის გაგება, როგორც ურთიერთობის იარაღისა კოლექტივში. დ-ე-ს-ო-ს-ე-შ-რ-ი-ც, მე-ე-ე-ც-ღ-ვ-ა-ნ-დ-რ-ი-ე-ს-ი-ც ენას უყურებენ, როგორც სოციალურ მოვლენას, მაგრამ მათთვის უცხოა სტადიალობა ენაში, ენის კლასობრიობა, უცხოა ენის კავშირი სოც.-ეკონომიურ ფორმაციებთან და მისი ცვლა ამ უკანასკნელთა ცვლასთან ერთად. მაშასადამე, მათ არ ესმით ენა, როგორც ცვალებადი და ზედნაშენი რივის კატეგორია. მაგ., დ-ე-ს-ო-ს-ე-შ-რ-ი-პირ-დაპირ ამბობს: „ფაქტიურად ყოველმა საზოგადოებამ იცის და ყოველთვის იცოდა ენა, მხოლოდ, როგორც პროდუქტი, რომელიც დამკვიდრებულია წინამავალ თაობების მიერ და უნდა მიღებული იქნეს ისეთად, როგორიც ის არის. აი, რატომ ამდენად არამნიშვნელოვანია ენის წარმოშობის საკითხი, როგორც ეს ჰგონიათ,“ (დასახელებული შრომა. გვ. 82), „... ენაში თითოეული იღებს მონაწილეობას ყოველ წუთს, რის გამოც ენა მუდმივ გავლენას განიცდის ყველასას. ეს ერთი ძირითადი ფაქტი საკმარისია, რომ უჩვენოთ მასში რევოლუციის შეუძლებლობა. ყოველგვარი საზოგადოებრივი დაწესებებიდან (УТАНОВЛЕНИИ) ენა უმციოვებს არც წარმოადგენს ინიციატივისთვის. არ შეიძლება მისი მოცილება საზოგადოებრივი მასის ცხოვრებიდან, რომელიც, არის რა ბუნებით ინერტული, უპირველესად ყოვლისა გამოდის, როგორც კონსერვატული ფაქტორი“ (გვ. 83). აქ ყველაფერი ნათელია და გასაგები; დ-ე-ს-ო-ს-ე-შ-რ-ი-ს-ა-გ-ა-ნ-ამის მეტს არც მოველით, ვინაიდან მას გასაქანს არ აძლევს ბურჟუაზიული მსოფლმხედველობა.

ენის ახალმა მოძღვრებამ ინდოევროპული „ენათმეცნიერების“ იდეალისტურ და მეტაფიზიკურ კონცეპციებს, რაც შედეგი იყო იმ იდეოლოგიის, იმ მსოფლმხედველობის და საბოლოო ანგარიშში—იმ საზოგადოებრივ-სოციალურ-ეკონომიური გარემოცვისა, რომლის წიაღში ვითარდებოდა და ვითარდება იგი,—დაუპირდაპირა დიამეტრულად მოწინააღმდეგე შეხედულებები, მიღებული ენობრივი ფაქტების სასტიკად მეცნიერული (ე. ი. მარქსისტული) კვლევაძიების და ანალიზების შემოწმებით, რაც შედეგია აღმავალი კლასის, სოციალიზმის გზაზე ზემოთ მავალი პროლეტარიატის იდეოლოგიისა და მსოფლმხედველობისა, სოციალისტური მშენებლობის უაქტუალესი ამოცანების დასმისა და მათი გადაწყვეტისა.

ენის ახალი მოქმედების (ნაფეხილოლოგიის) ძირითადი დებულებანი.

1. ენა — იდეოლოგიური ზედნაშენია.

ენა ერთერთი იდეოლოგიური ზედნაშენია და მისი განვითარება მჭიდროდაა დაკავშირებული და შეპირობებული წარმოების გვარობისა და საწარმოო ურთიერთობათა ფორმებით, რომელთა დიალექტიკას იგი ასახავს. ამასთან, საწარმოო ურთიერთობანი ენის დიალექტიკას აპირობებენ არა უშუალოდ, არამედ ამ ურთიერთობებთან გენეტიკურად დაკავშირებული აზროვნების მეშვეობით.

ენა შექმნილია იმ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად, რაც ადამიანს უჩნდებოდა მატერიალური არსებობისათვის ბრძოლაში სათანადო აზროვნების გვარობის ნიადაგზე: „ენა არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ გარეშე იმისა, რომ იგი განუყოფლადაა დაკავშირებული აზროვნებასთან, ზედნაშენია წარმოებისა და საწარმოო ურთიერთობათა ყველა მხარეებისა და მომენტებისა“¹.

მატერიალურ ბაზისში მომხდარი ცვლილებანი თავისებურ ცვლილებას იწვევენ ადამიანის აზროვნებაში, გარდაქმნიან მას თვისობრივად და ეს პროცესი თავისებურადვე აისახება იმ საურთიერთო იარაღში, რომელსაც მეტყველება ეწოდება. ეს უკანასკნელი ახლებურად დაიწყებს ცვლა-აგებას, ე. ი. განვითარებას, ვიდრე ახალი ძვრა ბაზისში არ გამოიწვევს მასზე აგებულ ზედნაშენის ხელახლა ცვლა-გარდაქმნას: „შენაცვლებას მატერიალურ ბაზისში (გვაროვნულ-ტომობრივი წყობილება → ფეოდალური სახელმწიფო → ქალაქების აღმოცენება — კაპიტალიზმი. დ. კ.) მისდევს ენა-აზროვნების განვითარება, მისი უწყვეტი განვითარება დიალექტიკურ-მატერიალისტურ ხლართებში — სტადიების მიხედვით რომ მოძრაობს დროში. . . . და სივრცეში. . . .“². წარმოება მარქსის გაგებით — ეს არის მთელი პროცესი

¹ ნ. მაროი. Язык и современность, 1933, გვ. 35.

² იქვე, გვ. 31.

ადამიანის ურთიერთობისა ბუნებასთან და მის საწარმოო ძალებთან საერთოდ, აქტიური პროცესი გარემოცულ ბუნების მიმართ. ამ ურთიერთობაში ადამიანს თანდათან უმუშავდებოდა მთელი რიგი ჩვევებისა და გამოცდილებისა, რაც სათანადოდ გადატყდებოდა მის ცნობიერება-აზროვნებაში; მაშასადამე, დამოკიდებით ცხოვრების იმ პირობებისაგან, რომელშიც ადამიანი იყო მომწყვედელი, მას უმუშავდებოდა სათანადო იდეოლოგია, მსოფლმხედველობა და ამ უკანასკნელის ჩამოყალიბება და ახალი საფეხურის დაწყება მაშინაა მხოლოდ შესაძლებელი, როცა უკვე არსებობენ სათანადო მატერიალური პირობები. ყოველგვარი ე. წ. სულიერი კულტურის დარგები, მაგ., რელიგია, ფილოსოფია, უფლება, ეთიკა და სხვ. სხვადასხვა ფორმებია, რომელსაც იღებს იდეოლოგია წარმოებისა და საწარმოო ურთიერთობათა განვითარების მიხედვით.

მეტყველება უშუალოდ უკავშირდებოდა პირველყოფილი ადამიანის წარმოებას; პირველყოფილი მცირე მარაგი სიტყვებისა გამოიყენებოდა ჯერ მისნური რიგის ურთიერთობაში (ამაზე უფრო დაწვრილებით ქვევით), მისნობა კი ტოტემურ კოლექტივში სავსებით განსაზღვრავდა ამ კოლექტივის საქმიანობას. მეტყველება (ხმიერი) ამ დროს არ იყო ჯერ კიდევ საურთიერთო იარაღად და როცა იგი ასეთად იქცა, იგი უკვე სრულიად დაუკავშირდა აზროვნებას და მასთან ერთად ერთი მთლიანობა შექმნა: უკვე შეპირობებულია მისით და ურთიერთმოქმედებაშია მასთან, "... აზროვნება იზოლირებული არაა თავისში, როგორც აბსტრაქცია, არამედ გამოვლენილია ენასა და მის ტექნიკაში..."¹. ენის ფესვები უშუალოდ გაშლილია აზროვნების და მსოფლმხედველობის ნიადაგში და მისი მეოხებით უკავშირდება ბაზისს: "... ფესვები არა ზოგადად ენის, ამასთან მისი დღევანდელი მეტყველებით, არამედ კონკრეტულად დასახული მთელი ენის და თითოეული კონკრეტული ენისა კაცობრიობის სიცოცხლის მთელ მანძილზე მისი თავდაპირველი ყოფიდან დაწყებული, თითოეული ტერმინის ფესვები, უკვე ზედნაშენური სამყაროს მოვლენის, როცა ლაპარაკია მის თავდაპირველ აღმოცენებაზე, და შენდება, მაშასადამე, გენეტიკური ანალიზი საწყისების ისტორიით, — იმყოფება პირველყოფილი საზოგადოების აზროვნებაში და მსოფლმხედველობაში, ე. ი. ტოტემურ აზროვნებაში"².

1 ნ. მარრი. В типике ли история материальной культуры, 1933, გვ. 5.

2 იქვე გვ. 49.

ამგვარად კაცობრიობამ თავისი ენა შექმნა განსაზღვრულ საზოგადოებრივ-სამეურნეო პირობებში და სცვლის მას ცხოვრების, ყოფის ახალი საზოგადოებრივი ფორმების დამყარებასთან ერთად ახალი აზროვნების მიხედვით ¹.

2. თითოეული ენა ერთიანი გლოტოგონიური (ენის შემოქმედებითი) პროცესის სოციალური მონაწილეა.

თითოეული, ახლა კაპიტალისტურ გარემოში ჩამორჩენილად და უმნიშვნელოდ მიჩნეული ენაც კი ერთერთი რგოლია და მონაწილე ენის შემოქმედების (გლოტოგონიის) ერთიანი უწყვეტი პროცესისა, რომელიც მოედინება დღიდან მეტყველების წარმოშობისა; ამ ზოგადსაკაცობრიო გლოტოგონიის გარეშე არც ერთი ენა არ აღმოცენებულა და არა მხოლოდ ხშიერი მეტყველების სხვადასხვა სისტემა, არამედ წარმოების იარაღის მიხედვით სხვადასხვა ენა: ხელის ენა, ხშიერი ენა, მხოლოდ ცალკეული რგოლებია მეტყველების შემოქმედების ამ გრანდიოზული მონისტური პროცესისა.

თუ როგორ მიედინება ეს პროცესი, ამას ცხადჰყოფს ერთი კლასიკური ადგილი: როცა არჩევს გენეალოგიურ ტაბულას, აკად. მარრი ამბობს: „ტაბულის მიხედვით შეიძლება ვიფიქროთ, რომ თითოეული ენა ან ენათა თითოეული ერთტიპიანი ჯგუფი წარმოადგენს ახალი სისტემის მიხედვით ჩამოყალიბებულ მეორე სისტემის ნაშობს, თითქოს განვითარების პროცესს ჰქონდეს საკვანძო შემოქმედებითი დავანებები, სხვადასხვა შემოქმედებითი ეტაპები, რომელთა შორის მხოლოდ გაყინვაა. ნამდვილად კი ეს დავანებები ანუ ეტაპები—მხოლოდ მოსაბრუნია ანუ რევიოლუციური. ისინი აფეთქებენ დამდგარ გარემოს და ახალ გზებს აჩენენ, რომლებზედაც თანდათან გვარდება ახალი ტიპის ჩამოქნა და განვითარება; ამავ გზებზე ისახება განშორება, ანტითეზის აღმოცენება თეზისის გვერდით, რომელიც ბრძოლის შედეგად იძლევა ახალ გადაწყვეტას რევიოლუციურ ძვრაში შემდგომ საკვანძო დავანებაზე. შემოქმედება თვით მოძრაობაშია, არა დავანებებზე, როგორც არაა იგი დასაწყისში, არამედ მასალის უწყვეტი დავროვნების და დინამიკის პროცესში. დასაწყისში—არაფერი“ ².

¹ იხ. Яфетич. теория, 1927 (ბაქოს კურსი), გვ. 130; К бакинской дискуссии о яфетидологии и марксизме, 1932, გვ. 25; Язык и современность, 1932, გვ. 12, 14—15, 38—39; ენა და აზროვნება (ქართული თარგმანი), 1934, გვ. 14, 17, 18, 24, 34, 42 და სხვა შრომები.

² იხ. Яфетич, теория, 1927 (ბაქოს კურსი), გვ. 76—77.

ამ სიტყვებში მთელი თავისი სისავსით გამოსჭევივის დიალექტიკის ძირითადი კანონები, რომლის მიხედვითაც ნაწარმოებია ენის კვლევა და გამომწეურებულა ის ფაქტი, რომ მსოფლიოს ყველა ენები ერთიანად მონაწილენი არიან ამ დიალექტიკური პროცესისა და ამიტომ ერთმანეთს უკავშირდებიან.

ამგვარად გამოეცალა საფუძველი რასულ თეორიას ენათმეცნიერებაში, წინარენას, წინარესამშობლოს და ენათა სისტემები განისაზღვრა, როგორც ადამიანის მეტყველების განვითარების ძირითადი ეტაპების დანალექები, რომელნიც უპასუხებენ სამეურნეო ცხოვრების ევოლუციის, საზოგადოებრივი ფორმების და სათანადო მატერიალური და ზედნაშენი ტექნიკის ძირითად ეტაპებს¹.

3. ხელის ენა თავდაპირველი საშუალებაა უკითხითოვისა და ხშიერი მთხვევლება მისი დიალექტიკური განვითარება.

მეტყველების აღმოცენება-განვითარების მთლიანი პროცესი შეიცავს ორ ძირითად პერიოდს: ერთია—კინეტიკური მეტყველების პერიოდი, რომლის უკანასკნელი და უმაღლესი განვითარების საფეხურია ხელის ენის საფეხური და მეორე—ხშიერი მეტყველების პერიოდი.

კინეტიკური მეტყველების პერიოდი თანხვედნილია პალეოლითის ხანასთან მისი ჰრიმიტიული საზოგადოებრივი და სამეურნეო ცხოვრებით და მათთან შეფარდებული აზროვნებით. კინეტიკური მეტყველების ხანძკლივი არსებობა (ასეულ-ათასეული წლები) აზრების წარმოშობის და მათი განვითარება-განმტკიცების წყაროს წარმოადგენს და თუ ტექნიკურად ხელი მოქმედებდა, იდეოლოგიურად ყველაფერი დამოკიდებული იყო საზოგადოებრიობაზე, მაშასადამე, საბოლოო ანგარიშით სამეურნეო წყობაზე. მაგრამ „აზრის სრული გამოთქმა,— ამბობს აკად. ნ. მარრი,—ჯერ კიდევ ვერ ხერხდებოდა, მოქმედება არ იხატებოდა, ე. ი. არ იყო ზმნა, შემასმენელი; უფრო მეტი—არ იყო სუბიექტი, ე. წ. ქვემდებარე სქოლასტიკური გრამატიკით. მაშ, რაღა აზრი იქნებოდა, თუ არ იყო მოქმედება—შემასმენელი, ზმნა და სუბიექტი—ქვემდებარე. სრულიად უბრალოდ: მოქმედება იყო, მაგრამ არა მეტყველებაში, ფრაზაში, არამედ საზოგადოებაში; მაგრამ არც ეს მოქმედება, არც ეს სუბიექტი დამოუკიდებლად არა მქლავნდებოდა მეტყველებაში, ხელის ენის მიერ არა მქლავნდებოდა წარმოების და საწარმოო ურთიერთობების გარეშე: კმაყოფილდებოდნენ საწარმოო იარაღზე მითითებით, როგორც მოქმედებაზე (შრომის პროცესი, შემ-

¹ იქვე, გვ. 22.

დღე წინადადებაში შევასმენელი, დამოუკიდებლად ზნა, მეტყველების ნაწილი) და მშრომელ კოლექტივზე, როგორც სუბიექტზე, (შემდეგ წინადადებაში — ქვემდებარე, მეტყველების ნაწილი — სახელი არსებითი). მაშ, რა გამოითქმოდა მეტყველებით, მაშინდელი ხელის ენით? ობიექტი, მაგრამ არა ჩვენი აზროვნების ნიშანდობლივი წარმოდგენის მიხედვით, როგორც „დამატება“, არამედ როგორც კომპლექსი მიზნის, ამოცანისა და პროდუქციისა (მოხმარების საგნისა): მიზანი — ბუნების „საწარმოო“ ძალთა მომსახურება (შემდეგ ტოტემის, ახლა მაშინდელი ეპოქების წარმოდგენაში — მისნური ძალების), ამოცანა — საჭირო მასალის დამუშავება და პროდუქცია-მიღებული პროდუქტი, ობიექტი და იგივეა „შედგოც“¹.

რაც შეეხება ხმეირ ენას, იგი ცარიელ ადგილზე კი არ აღმოცენებულა, არამედ ხელის ენის საფუძველზე, მის მიერ ნამემკვიდრე იდეოლოგიაზე იგებოდა. სიტყვები იქმნებოდა ხმეირი მეტყველების ხელის ენისაგან თანდათან მიმდინარე დიალექტიკურ გაყრა-განშორების პროცესში და ხმეირი მეტყველების ელემენტები ჯერ კიდევ დიდი ხნის განმავლობაში მხოლოდ მაშველ მასალად გამოიყენებოდა ხელის ენის მიმართ; ეს ელემენტები გამოყენებული იყო მისნური რივის საგანთა და წარმოდგენათა ვიწრო წრეში. და როცა ხმეირი მეტყველება გამოვიდა მისნურ მოთხოვნილებათა სამყაროში, იგი უკვე გაჟღენთილი აღმოჩნდა ხელის ენის ყველა მინალწევებით: სიტყვები — ესაა ხელის ენის სიმბოლოების გადაყვანა ხმეირ სიმბოლოებზე. თითქმის ყველა მოქმედების აღმნიშვნელი ზმნების ძირები ხელთან ადიან, ხელის მოძრაობასთან არიან დაკავშირებულნი (მაგ., ქართ. მი-ე-კ-არ-ა, შე-ა-ჩ-ე-რ-ა, მ-ო-უ-წ-ო-დ-ა და სხ., რუს. у-к-а-з-а-л, у-д-а-р-и-л და სხე.).

ამგვარად, ხმეირი მეტყველება ჩაისახა ხელის ენის გარემოში, როგორც მისი ანტითეზა, თანდათან განვითარდა, მოიპოვა გაბატონებული პოზიციები და დიალექტიკურად მოხსნა იგი, ვინაიდან ხელის ენა ველარ აკმაყოფილებდა გართულებულ მოთხოვნილებებს (მსხვილი ნადირობა, დიფერენციაცია კოლექტივის შიგნით და სხე.). აღნიშნული დებულება მოპოებულა აუარებელი ენობრივი ფაქტების ანალიზებით და მთლიანად დამყარებულა კ. მარქსის კლასიკურ თქმაზე: „არც ერთი საზოგადოებრივი ფორმაცია არ იღუპება იმაზე ადრე, ვიდრე არ განვითარდებიან ყველა საწარმოო ძალები, რომელთაც ის აძლევს საკმაო გასაქანს, და ახალი, უმაღლესი საწარმოო დამოკიდებულებანი არას დროს არა ჩნდებიან ქვეყანაზე იმაზე ადრე, ვიდრე“

¹ იხ. ენა და აზროვნება, გვ. 41

რე არ მომწიფდებიან მათი არსებობის მატერიალური პირობებით თვით ძველი საზოგადოების წიაღში“.

იაფეთილოლოგია რომ აღნიშნულ დასკვნასთან მისულიყო, საპირო იყო მთლიანად, ძირფესვიანად გამოეცვალა ის შეხედულებანი და მეთოდი, რაც ასეთუისე კიდევ აახლოებდა ინდოევროპეისტიკასთან და ეს მან მოახდინა 1920 წელს¹. ამის შემდეგ ენის შემოქმედების (გლოტოგონიის) მთლიანი და უწყვეტი პროცესის რკვევა შეიქმნა ძირითად საკითხად იაფეთილოლოგიაში, რაც ხერხდებოდა და ხერხდება მეტყველების პალეონტოლოგიური მეთოდით, რომელიც არა მხოლოდ საანალიზო საშუალებაა ცალკე სიტყვებისა, არამედ მკვეთრი იარაღია ენის შემოქმედების პროცესის მთლიანი სურათის დასახატად, იმ გზების აღმოსაჩენად, რომლითაც მომდინარეობს ენის განვითარება საერთოდ. მეტყველების პალეონტოლოგია ააშკარავებს და ამჟღავნებს კანონზომიერებათა ცვლებს ენაში სტადიების მიხედვით; გამოირკვა, რომ, რაც კანონზომიერია ერთ სტადიაზე, ის ყოველგვარი კანონზომიერების გარეშე მდგომად მოჩანს მეორე, მომდევნო სტადიაზე, ვინაიდან ენაში ყველაფერი იცვლება და არაფერია მასში მარადული: იცვლება სინტაქსი, მორფოლოგია, ფონეტიკა, სიტყვის მნიშვნელობა და სხვ.; ამიტომ, ცხადია, რომ უკეთუ მკვლევარს არ გააჩნია ისტორიული პერსპექტივა, ის მიმდინარე სტადიაზე ენის კვლევისას ბევრ რამეს წარმოიდგენს ანომალიად, უკეთეს შემთხვევაში გამონაკლისად საერთო ნორმებიდან და აქედან დაასკვნის, რომ იგი ანალოგიით განვითარებული ფორმაა, ნასესხებია სხვა ენიდან (ან კილოდან) და არა ამ ენაში ჩარჩენილი გადანაშთი წინა სტადიებიდან, როცა იგი სავსებით კანონზომიერი იყო².

მაგრამ მეტყველების პალეონტოლოგია ცარიელ სიტყვად დარჩებოდა, მას არავითარი ნიადაგი და მნიშვნელობა არ ექნებოდა, უკეთუ არ ექნებოდა ისეთი საშუალება, რაც მას აკუთნებს სიცოცხლიანობას და ენათმეცნიერებაში შეუნაცვლებელ როლს. ეს საშუალებაა ოთხი ლინგვისტური ელემენტი.

ჩვეულებრივ ახლა მიღებულია სიტყვის დაყოფა მხოლოდ ფორმალური ნიშნებით და იგი დღესდღეობით გაბატონებულია გრამატიკის სახელმძღვანელოებშიც; ავიღოთ მაგალითი: და-წერ-ილ-ი,

¹ იხ. ნ. მაროი, Яфетический Кавказ и третий этнический элемент в созидаании средиземноморской культуры, კრებული—По этапам развития яфетической теории, 1926 წ., განსაკუთრებით გვ. 38—39.

² იხ., მაგ., პროფ. აკ. შანიძე. სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნაში, 1920, თავი IV: ანომალიები ძველს ქართულში, გვ. 84—130.

აქ და—არის პრევერბი, წერ—ძირი სიტყვისა, ილ—სუფიქსი ღი და-
ბოლოებაო. და აქ სვამენ წერტილს, არავითარი ახსნა სიტყვის წარ-
მოების ისტორიაზე, თუ რატომ შეიქნა საჭირო ძირზე (-წერ-) კრი-
ალოსანივით ასხმა ელემენტებისა თავიდან და ბოლოდან. ფაქტები
გვიჩვენებენ, რომ ეს ნაწილაკები ერთ ღროს, სათანადო სტადიებზე
დამოუკიდებელი, და ახლა გამოფიტული, შინაარსს მოკლებული სიტ-
ყვებია, რომლებიც ძირეულ მნიშვნელობის მატარებელ სიტყვას
(წერ—სათანადო მოქმედების აღმნიშვნელი სიტყვაა) დაერთოდნენ თა-
ვიდან თუ ბოლოდან და ხმარების პროცესში გადაგვარდნენ ისე, რომ
ახლა მათი ჩათვლა ცალკე სიტყვად ბევრს უაზრობად ეჩვენება; ამას
კი არკვევს მეტყველების პალეონტოლოგია. მაშასადამე, ლინგვისტუ-
რი ელემენტი არის ის უჯრედი, რომლიდანაც სიტყვა შედგება, თუ
მას მხოლოდ ერთი ძირი აქვს ყოველგვარი ნამატის გარეშე, მაგრამ
იგი შედგება რამდენიმე ელემენტისგან, თუ მას მართლაც გააჩნია
ასეთები (როგორც აღებულ მაგალითში: და-წერ-ილ-ი—ოთხი ელე-
მენტი).

მთელი ათეული წლების განმავლობაში ჩაკირკიტებულმა მუშა-
ობამ მრავალ ენაზე აკად. მარრი მიიყვანა იმ დასკვნამდის, რომ
ენები თავისი განვითარებით სხვადასხვა სტადიებზე დგანან და თვით
ერთი ენის ფარგლებშიაც ჩანს ეს სტადიები. ამას გარდა, ზოგიერთ
ენას უფრო შეუბღალვად მოუტანია, მიუხედავად ათასგვარი ქარტე-
ხილისა, უძველესი სახე, ზოგს კი ცვლილებით—ამათუიმ ზომით. უფ-
რო ნათლად ეს პროცესი ჩანს იაფეტური სისტემის ენებში, ვინაი-
დან ისინი უძველესი სისტემისა არიან და პირველყოფილობას უმეტე-
სად ამჟღავნებენ. ამ ენების ძირითადი ლექსიკური ფონდის გადათვა-
ლიერებამ და ღრმად შესწავლამ ცხადი გახადა, რომ ოთხი ელემენ-
ტი—ძირი: სალ, ბერ, ჯონ, რომ არის ის ფუძე, რომელზედაც
აშენდა მთელი სიტყვიერი მარაგი ენებისა. ეს ოთხი ელემენტი თავი-
სი ნაირსახეობებით არის ის ქარგა, რომელზედაც საუკუნეების გან-
მავლობაში ნაირნაირი სიტყვები იქსოვებოდა საჭიროებისდა მი-
ხედვით.

ახალი იარაღი, შექმნილი და ჩართული წარმოებაში, ადამიანის
მიერ უსახელოდ რჩებოდა დიდხანს; წარმოებაში კი ჩაერთო, იხმა-
რება, მაგრამ სახელი ან სხვა მსგავსი იარაღისა აქვს, ან სულ არა აქვს;
შემდეგ გადადის იგი სავსებით ცნობიერებაშიც, იქმნება სახელი მის-
თვის ფუნქციური სემანტიკის კანონის მიხედვით (იხ. ქვევით, თავი 8),
მაგრამ არ უნდა დაგვაფიწყდეს აქ ის უდიდესი დამსახურება იაფე-
ტიდოლოგიისა, რომელიც მას მიუძღვის მეცნიერების წინაშე: იქამ-

დის არსებული ფორმალური ჰერეტიკა ყოველგვარი მოვლენისა, მისი გარეგანი მხარის გამომქლავნება, მხოლოდ ფონეტიკური და მორფოლოგიური მომენტის წინ წამოწევა ყოველგვარი შინაარსობრივი, იდეოლოგიური მხარის უგულვებელყოფით, რაც ბატონობდა და ახლაც ბატონობს ინდოევროპულ „ენათმეცნიერებაში“, აკად. ნ. მარრმა საბუთიანად დაამსხვრია და აავი ახალი, იქამდის უჩვეულო მოძღვრება ფორმის და შინაარსის (იდეოლოგიის) ერთიანობით: „ენის ძველი მოძღვრება სამართლიანად ამბობდა უარს აზროვნებაზე, როგორც თავისი კომპენტენციის საგანზე, რადგანაც მეტყველებას იგი აზროვნების გარეშე სწავლობდა“¹. „როგორ თუ აზროვნების გარეშე? სიტყვათა მნიშვნელობას ხომ არა თუ სწავლობდნენ, არამედ ამ მნიშვნელობათა შესასწავლად განსაკუთრებული დარგი შექმნეს და მისთვის განსაკუთრებული ტერმინი „სემანტიკა“? მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ფაქტია, რომ ძველ მოძღვრებაში ფონეტიკის კანონები (ბგერითი მოვლენების კანონები) არსებობდნენ, მაგრამ არ იყო სემანტიკის კანონები — ამათუიმ აზრიანობის (СМЫСЛА) აღმოცენების კანონები, მეტყველების და შემდეგ მისი ნაწილების, მათ რიცხვში სიტყვებისა, გააზრების კანონები. სიტყვათა მნიშვნელობას არავითარი საზოგადოებრივ-იდეოლოგიური დასაბუთება არ მოეპოვებოდა. ენის ახალი მოძღვრება კი აზროვნების პრობლემასთან დიალექტიკურად მიდის, ჰყოფს რა მას უფრო რთულ საკითხად (სიმართლე რომ ვთქვათ, გაერთიანებული რომაა ჩვენი წინდაწინ მზა, ცრუ წარმოდგენით) ადამიანის მეტყველების წარმოშობის შესახებ, ე. ი. აზროვნება — ენის შესახებ, და საკითხად — უფრო გვიანი, მასა და აზროვნებანას შორის შუალედში, შენაცვლებების შესახებ აზროვნების ტექნიკისა“².

სიტყვის შინაარსს და მის ცვალებადობას სხვადასხვა სტადიებზე გავლით, აგრეთვე მისი ფორმის ცვალებადობას იმავე სტადიებზე და ამავე დროს ამათუიმ სიტყვაში სხვადასხვა ეთნიური ერთეულის ან სოციალური ფენის შენატანს ამ სიტყვის ძირზე თავისი საკუთარი სიტყვის დართვით, — მხოლოდდამხოლოდ ოთხი ლინგვისტური ელემენტის მეოხებით გამოვამქლავნებთ; ამგვარად, თითოეული სიტყვის ისტორიას (წარმოშობა-განვითარებას) ფხვდაფხვ მივყვებით და ამითვე გამოირკვევა ადამიანის წარსული ყოფა მისი მსოფლ-

¹ ნ. მარრი, ენა და აზროვნება, გვ. 23.

² ნ. მარრი, Язык и современность, გვ. 12.

მხედველობით და საზოგადოებრივ-სამეურნეო განვითარების დონის ამათუიხ ხარისხით.

ხელოვნური იარაღების როლი ხშიერი მეტყველების ჩამოყალიბება-განვითარებაში, ცნებების წარმოშობაში და სხვ. იაფეტიდოლოგიამ ჯერ კიდევ 1925 წელს წამოსწია ¹ და შემდეგ ხანებში სისტემატურად ანვითარებს მას; ამავე დროს დადგენილი იქნა ენის კავშირი (უკეთ—ერთიანობა) აზროვნებასთან და ამგვარი ორმაგი კავშირი მეტყველებისა, ერთი მხრით—ხელოვნურ იარაღებთან (წარმოებასთან) და მეორე მხრით—აზროვნებასთან (იდეოლოგიასთან) აადვილებს ოთხი ლინგვისტური ელემენტის ბუნების გაგებას: ხელოვნური იარაღების გამოყენებამ და ფართოდ გავრცელებამ ხელი შეუწყო აზროვნების ძირითადი კატეგორიების—ობიექტის, მიზეზის, შედეგის და სუბიექტის გამოყოფა-გამოცალკეებას სინკრეტულ მდგომარეობიდან; ოთხივე არსებობდნენ წარმოებაში რეალურად და სათანადოდ აისახებოდნენ აზროვნებაშიც და, მაშასადამე, მეტყველებაშიც.

ამგვარად, დიფუზური კომპლექსური ამოძახილები, რომელნიც გამოყენებულ იყვნენ გართულებულ ნადირობაში, როგორც სიგნალიზაციის ელემენტები, და მისანთა წრეში, შემდეგ მიემავრნენ აზროვნების ოთხ ძირითად კატეგორიას; ამით გზა გაეხსნა მათ გამოყენებას საგნების დარქმევაში, რომელთა რიცხვი თანდათან იზრდებოდა წარმოებაში: გზა გაეხსნა მათ გამოყენებას სხვადასხვა მოქმედებების თუ მოვლენების აღსანიშნავად და სხვ.

ასე იქცნენ ისინი გარკვეული მნიშვნელობის მქონე სიტყვებად, ოთხ ლინგვისტურ ელემენტად, რომელთაგან წარმოსდგა მთელი სიტყვიერი ფონდი მსოფლიოს ენებისა.

ზოგიერთს ჰგონია, თითქოს ამ ოთხ ლინგვისტურ ელემენტს იაფეტიდოლოგია თავდაპირველ სიტყვებად სთვლიდეს. ეს დიდი გაუგებრობაა.

დაადგინა რა იაფეტიდოლოგიამ ხელის ენის პერიოდი კაცობრიობის განვითარების ადრეულ სტადიაზე (თითქმის მთელი პალეოლითი), ენობრივი ფაქტების ანალიზებზე იმავე დროს უჩვენა, თუ როგორ ისახება ხშიერი მეტყველება. ხშიერი მეტყველების საწყისების გათვალისწინება გვიჩვენებს, რომ თავდაპირველად ხშიერ მეტყველებას საურთიერთო (გაგებინების) ფუნქცია არა ჰქონია, არამედ ამათუიხ შრომის აქტის თანამგზავრი ამოძახილია, სავსებით დიფუ-

¹ ბ. მარტი, Основные достижения яфетич. теории, 1925 წ., იხ. კრებულში—По этапам развития яфетич. теории.

ზური კომპლექსის ხასიათისა. და რადგანაც პირველყოფილი ადამიანის წარმოება მთლიანად მისნური ხასიათისა იყო და ამიტომ ბელად-ორგანიზატორებს, უმეტეს შემთხვევაში მონუტებს, უდიდესი ავტორიტეტი ჰქონდათ მოპოებული: ისინი იყვნენ არა მხოლოდ უბრალოდ ბელადები, ვთქვათ, ნადირობის დროს, არამედ მომწესრიგებელი უოველივე საქმიანობისა კოლექტივში. მათ ფუნქციებს შორის უმნიშვნელოვანესი იყო ფუნქცია მისნობისა, უხილავ ძალის წინაშე შუამდგომლობის ფუნქცია, რაც დამახასიათებელია ტოტემიზმის პერიოდისა. აი, სწორედ ამ მეთაურ-ორგანიზატორებში დაისადგურა ხმიერმა მეტყველებამ და დიფუზური ხმიერი კომპლექსები გამოყენებული იყვნენ ტოტემთან კავშირის დასაჭერად, ე. ი. ხმიერ დიფუზურ კომპლექსებს ისინი იყენებდნენ საწარმოო ხასიათის რიტუალ-ცერემონიალებში და დანარჩენი მასა კი ხელის ენას სარგებლობდა, ვინაიდან იგი სავსებით აკმაყოფილებდა მაშინდელ მარტივ მოთხოვნილებებს.

მეტად დიდი დრო გავიდა, ვიდრე დიფუზური ხმიერი კომპლექსები გასცილდებოდნენ საწარმოო ფუნქციის ჩარჩოებს და ურთიერთობის საშუალებად იქცეოდნენ. ამ ფუნქციური სახეცვლილების პროცესის განმავლობაში იცვალნენ თვით დიფუზური კომპლექსებიც ადვილად მისახვედრი მიზნების გამო: ისინი ერთი მხრით თვით საწარმოო ფუნქციების შესრულებისას და მეორე მხრით ყოველდღიურ ცხოვრებაში ურთიერთობის საშუალებად ქცევის პროცესში ასე მანტიკურ (მნიშვნელობის არ მქონე) მდგომარეობიდან გადადიოდნენ პოლისემანტიზმზე (მრავალმნიშვნელობაზე), რომ შემდეგ მონოსემანტიზმზე გადასულიყვნენ; ამასთანავე ისინი იცვლიდნენ თავის შემადგენლობასაც: ზოგი მათგანი დიფუზოიდად იქცა, ზოგი შერეულ ტიპს წარმოადგენდა—დიფუზოიდას და მის გვერდით მდგარ ცალკე ბგერას და სულ ბოლოს იქცნენ ბგერებისგან (ფონემებისგან) შემდგარ სიტყვად. მაშასადამე, მათი სახეცვლილების სქემა ასეთია: 1) დიფუზური კომპლექსი → 2) დიფუზოიდი → 3) დიფუზოიდი + ცალკე ბგერა (ბგერები) → 4) ბგერებისგან შემდგარი კომპლექსი (აფრიკატები + ჩვეულებრივი ბგერა-ფონემა). ოთხი ლინგვისტური ელემენტი, რა სახითაც ის ახლაა მიკვლეული, მესამე და მეოთხე საფეხურს ასახავს თავისი აუარებელი ნაირსახეობებით, რომელნიც ძირითადი ელემენტების (ოთხის) გამოყენების პარალელურად ჩნდებოდნენ. ნაირსახეობათა გაჩენა დამყარებული იყო მათ გამოყენებაზე და ამის ნიადაგზე იმ განსაზღვრულ ფონეტიკურ ცვლილებებზე, რასაც ადგილი ჰქონდა თვით ერთი კოლექტივის შიგნითაც სხვადასხვა დაჯგუფებებს შორის.

(პასაკის მიხედვით; მოხუცები, შუახნისანი, ახალგაზრდობა; საზოგადოებრივ-სამეურნეო ფუნქციის მიხედვით: ბელადები, მუშაკნი (მონადირეები, მეთევზეები და სხვ.), ქალები და სხვ.) და კოლექტივებს შორისაც წარმოების პროცესში შეყრა-განშორების ნიადაგზე:

ხმოვნებში: $a \parallel o(\leftarrow \rightarrow u) \parallel e;$
 $e \parallel a \parallel i;$

თანხმოვნებში: $s \rightarrow z \parallel \text{ш} \rightarrow \text{ж} \text{ } ^{\circ} i \rightarrow \text{д} \rightarrow \text{ж} \parallel \text{т} \rightarrow \text{д} \rightarrow \text{ш} \rightarrow (\text{т} \rightarrow \text{д} \rightarrow \text{ш});$
 $h \rightarrow \gamma \parallel \text{д} \rightarrow y \text{ } ^{\circ} k \rightarrow \text{г} \rightarrow q \parallel k \rightarrow \text{г} \rightarrow q \rightarrow (k \rightarrow \text{г} \rightarrow q);$
 $v \parallel m \text{ } ^{\circ} p \rightarrow b \rightarrow \text{ф};$
 $l \parallel n \parallel r$
 $t \sim k;$
 $i \sim k;$
 $m \sim h \parallel \text{д} \text{ და სხვ. } ^1)$

4. ხმიერი მატყველება თავდაპირველად მისნური ხასიათისა იყო და პირველყოფილი კოლექტივის შრომა-მისნურ პროცესში გამოიყენებოდა

ხმიერ მეტყველებას თავდაპირველად საურთიერთო ფუნქცია არა ჰქონია, ვინაიდან პირველყოფილი საზოგადოების პრიმიტულ მოთხოვნილებებს ხელის ენაც აკმაყოფილებდა. ხმიერი მეტყველება, უკეთ—მისი მცირერიცხოვანი ელემენტები, მისნური ხასიათის იყო და იმავე დროს საწარმოო, ვინაიდან წარმოება მისნური იყო მთლიანად. პალეოლითის ადამიანმა შრომის პროცესებზე ცოტა რამ იცოდა, შრომის პროცესი მისნური პროცესია, რომელსაც თან სდევს სათანადო რიტუალი და საიდუმლო შელოცვები და სხვ.; ე. ი., შრომის პროცესი—ესაა შრომითი აქტები პლუს კიდევ რთული აქტები და ეს უკანასკნელნი—მისნობაა, რომელშიც შედიოდა სინკრეტულად ცეკვა, სიმღერა, მუსიკა და დიფუზური ამოძახილები. უკანასკნელნი (დიფუზური ამოძახილები) ხშირი ხმარების გამო იქცნენ ხმიერი მეტყველების საწყისებად; მაშასადამე, მათ სათავე იმ შრომა-მისნურ ქმედობაში აქვთ, რომელიც საჭირო იყო წარმოების (ნადირობა და სხვ.) დადებით შედეგიანობისთვის და ამათუიმ კოლექტიურ შრომით პროცესს სდევდა თან ².

¹ საკითხის სპეციალურობისა და სირთულის გამო დაწვრილებით აქ აღარ ვჩერდებით.

² იხ. ЯФетич. теория, 98—101, 106—117; აგრეთვე, Л. Леви-Брюль, Первобытное мышление, სათანადო თავები.

ხმიერი მეტყველების საურთიერთოდ გამოყენების პირველი ნა-
ბიჯი ტოტემის საშუალებით გადაიდგა, რომელიც კოლექტივისა და
მისი წარმოების თავი და ბოლო იყო; მაშინდელი წარმოდგენით იგი
იყო კოლექტივის ბელადი, მისი წევრი, მისნური ძალა—ყოვლის შემ-
ძლე, მის სახელს ატარებდა მთელი კოლექტივი, მაგრამ ეს უფრო
გვიან, უფრო ადრე კი: „როცა მომქმედი პირი, სუბიექტი (შემდეგ
სქოლასტიკური გრამატიკით—ქვემდებარე, დამოუკიდებლად—სახელი
არსებითი, მეტყველების ნაწილი), მოქმედებიდან გამოიყო ცნობიე-
რებაში,—მომქმედების გამოხატვა ხელის სიმბოლოთი გრძელდებოდა,
მომქმედი პირი კი უკვე ზედნაშენური იყო, ესაა ტოტემი: და სწო-
რედ ის საჭიროებდა ხმიერი ნიშნით სიგნალიზაციას არა მხოლოდ
იმიტომ, რომ ხელის ნიშნით იგი აშკარად ვერ გამოიხატებოდა, არა-
მედ იმიტომაც, რომ მაშინ ამ სუბიექტით, რომელიც შრომის პრო-
ცესის მთელ აზრიანობას საზღვრავდა და არა თანაზიარათა წრეში
არ უნდა გამომჟღავნებულყო, —მოლაპარაკენი სარგებლობდენ, რო-
გორც მათი საკუთარი კოლექტივის საწარმოო იარაღით, ექსპლოა-
ტაციის საშუალებით“¹. კოლექტივის მეთაურ-ბელადები, გამოცდილი
მონადირენი ხელმძღვანელობდენ კიდევ კოლექტივის წარმოებაში და
ტოტემთან, ბუნების უხილავ ძალებთან შუამავლის როლსაც ასრუ-
ლებდენ, ე. ი. მისნებად იქცნენ; მათ ხელში დაიწყო ხმიერმა მეტ-
ყველებამ განვითარება, მაგრამ ეს პროცესი უმტკივნეულოდ, მშვიდო-
ბიანად როდი მიმდინარეობდა: „ბრძოლა მიმდინარეობდა,—ამბობს
აკად. მარტი,—ხმიერი ტოტემისა და ხმიერი მეტყველების მქონე
კოლექტივისა და არახმიერი მეტყველების, ხელის ტოტემისა და ხე-
ლის ენის მქონე კოლექტივის შორის, ვიდრე უფრო მძლავრმა, ხმიე-
რი მეტყველების მქონე კოლექტივმა არ დაამარცხა კრუ-მუნჯები,
მხოლოდ ხელის ენაზე მოლაპარაკენი, და ვიდრე თვით ხმიერი ენის
მქონე ვაბატონებულ ფენაში არ მოხდა დანაწევრება ახალი წარმო-
ების გაჩენის გამო და არ გამრავლდნენ ხმიერი ტოტემები, ე. ი. ხმი-
ერი მეტყველების მცოდნე კოლექტივშიც სხვადასხვა მებრძოლი სო-
ციალური დაჯგუფებები გაჩნდა, რომლებშიც თავი იჩინა წარმოების
საჭიროების მიხედვით ჰასაკთა და სქესთა დიფერენციაციამ: გართუ-
ლებულმა წარმოებამ და მოთხოვნილებამ ბაზისში,—უფრო გამწვავე-
ბული ბრძოლის პროცესში,—შექმნა მთელი რივი საწარმოო ურთი-
ერთობებისა გართულებული ტექნიკის სხვაობის მიხედვით, თვისობ-
რივად გარდაქმნა სოციალური დაჯგუფებები, ზედნაშენში კი უფრო
ფართო მსოფლმხედველობაზე და რთულ წყობილებაზე გადაიყვანა,

¹ ნ. მარტი, ენა და აზროვნება, 42.

აზროვნების უფრო მეტი გარკვეული ტექნიკით¹. ამგვარად, პირველადი ხასიათი ხშიერი მეტყველებისა (თავისი უმცირესი სიტყვიერი მარაგით) მისწერია, იგი გამოყენებულია შრომა-მისწერ პროცესში მხოლოდ დიფუზური ამოძახილების სახით, შემდეგ გამოყენებულია მისანთა (კოლექტივის წინამძღოლთა, ნადირობის ბელადთა) წრეში, განვითარების გზაზეა აქ დამდგარი, „საექსპლოატაციო“ საშუალებად ქცეული და მხოლოდ გვიან სტადიაზე, როცა გართულებულ საწარმოო ურთიერთობათა მოთხოვნილებები ხელის ენამ ვეღარ დააკმაყოფილა, თანდათან გავრცელდა ხშიერი მეტყველება, საურთიერთო საშუალებად იქცა და ამავე საწარმოო ურთიერთობებში გამწვავებულ კიდილში გაბატონებული მდგომარეობა მოიპოვა.

5. შეუღლება უძლიერესი ფაქტორია ხშიერი ენის განვითარებისა.

ხშიერი ენის განვითარებაში უძლიერეს ფაქტორს წარმოადგენს შეუღლება, რამაც თავდაპირველ პერიოდშივე იჩინა. თავი, როცა ხშიერი მეტყველება კომუნიკაციის (ურთიერთობის) საშუალებად იქცა კოლექტივის შიგნითაც და კოლექტივებს შორისაც.

შეუღლებას თავისი განვითარების ეტაპები ჰქონდა ყველგან, დაწყებული ორი დამოუკიდებელი სიტყვის წყვილად ხმარებიდან (ერთი სიტყვა თავისი, ე. ი. რაც უნდა ეთქვა ადამიანს და მეორე კი—მეზობელ კოლექტივსა, იმავე მნიშვნელობის სიტყვა, რომ გასაგები ყოფილიყო მოსაუბრისთვის) და გათავებული არა მხოლოდ მათი სრული, თითქოს ფიზიკური შერწყმით, არამედ ქიმიური შეერთებით, ე. ი. ორი ელემენტის (ორი სიტყვის) ოთხი თანხმოდანის ისეთი გადამუშავებით, როცა მათგან მხოლოდ სამილა რჩებოდა, როგორც მაგ., სემიტურ ენებში, ხშირად ორი².

თითოეული ენა წარმოადგენს არა მთლიან მასივს, არამედ სხვადასხვა პერიოდების დანალექებისგან შემდგარ კონგლომერატს. ენის განვითარების სიგრძეზე იცვლებოდა ყველაფერი: ფონეტიკაც, ლექსიკაც, მორფოლოგიაც, სინტაქსიც, რადგანაც იცვლებოდა საზოგადოებრივ-სამეურნეო ყოფა, იცვლებოდნენ საწარმოო ურთიერთობანი და მათთან შეპირობებული აზროვნებაც: „ენასთან უნდა მივიღეთ არა როგორც ერთგვარ მასივთან, არამედ როგორც სხვადასხვა დანალექების, გადანაშთების შემადგენლობასთან, რაც მიღებულია ან სხვადასხვა სოციალური დაჯგუფებების, შემდეგ ეთნიური წარმონაქ-

¹ ენა და აზროვნება, 43.

² 6. მარრი, Яфетич. теория—120—121.

შების, შეუღლებების შედეგად—მათი თითოეული განსაკუთრებული უკვე ჩამოყალიბებული ხშიერი მეტყველებით, ან სტადიური ტრანსფორმაციების შედეგად, რაც ნაწარმოები იყო თვით ხალხ-ენის შინაგანი ცხოვრების მიერ, დამოკიდებით, რასაკვირველია, ენის შემოქმედების ყველა ფაქტორებიდან... შედარება ენების, თუნდაც კილოების, თქმებისაც კი, როგორც მთლიანი მასივების, ეს—უარის თქმა არა მხოლოდ მეტყველების წარმოშობის კვლევაზე (თუმც ეს ძველი ლინგვისტური სკოლისათვის არაფერს არ წარმოადგენს: წარმოშობის საკითხს იგი სამეცნიერო ინტერესების წრის გარედ, მეტაფიზიკურად წარმოადგენს),—ესაა უარის თქმა მისი განვითარების ისტორიის კვლევაზე, კერძოდ, მთლად აღებულ თითოეული ცალკე ენის განვითარების ისტორიის კვლევაზე, კერძოდ, მთლად აღებულ თითოეული ცალკე ენის განვითარების ისტორიის კვლევაზეც¹.

აუარებელი ენების ფაქტების ანალიზით აკად. მარრა ცხადჰყო, რომ გლოტოგონიის პროცესში უდიდესი მნიშვნელობის ფაქტორია შეუღლება, ურომლისოდაც განვითარება ენისა წარმოუდგენელია; თითოეული ენა შეუღლებების შედეგია, შემდგარია სხვადასხვა ფენებისგან და თითოეულ ფენას თავისი ისტორია აქვს. ამიტომაც „ნაციონალური ენა წოდების გაქმე, კლასის გარეშე ჯერჯერობით ფიქცია“ და თითოეულ „ჩამორჩენილ“ ენას შეუძლია უფლება გააცხადოს თავის წვლილზე ამათუიმ „კულტუროსან“ ენაში, მაგ., ბერბერულ ენას, წოვა-თუშურს, უდურს, ესკიმოსურს და სხვ.

შეუღლებების კანონების აღმოჩენით უდიდესი მნიშვნელობის ფაქტი გამოჩნებურდა, სახელდობრ, რომ ენათა შორის მჭიდრო კავშირია გაბმული და ე. წ. „წმინდა“, „კეთილშობილი“ ენა არ არსებობს.

6. თავდაპირველი ენები მარტივი არიან და მუდამოგონისა დასამართოდ გაჟინის გართულევაასთან ერთად გადადიან რთულ მდგომარეობაში

ენები თავისი განვითარების პროცესში მარტივ მდგომარეობიდან გადადიან რთულ მდგომარეობაში, ინახავენ გადანაშთების სახით ძველსაც, მაგრამ ძლიერ სხვაგდებიან კიდევ იმ თავისი ძველი მდგომარეობიდან, ამგვარ დიალექტიკურ ტრანსფორმაციაშია ენა მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე. ამიტომ, შესაძლებელი კი არა, საუაღდებულოა ლინგვისტური ანალიზების წარმოებისას შედარება მო-

¹ 5. მარრი, Орудивный и исходный падежи в кабардинском и абхазском, ДАН, 1928, 83. 219.

ვახდინოთ უფრო განვითარებული ენებისა განვითარებაში ჩამორჩენილ ენებთან, ვინაიდან ძლიერ ხშირად პირველთ დაუკარგავთ ის, რაც მეორეებს შემოუნახავთ და პირუკუ. უფრო განვითარებული ენები სხვაედებთან ნაკლებად განვითარებული ენებისგან, ამასთან—განვითარების საერთო კანონებიცა აქვთ, ვინაიდან ერთიანი გლოტოგონიური პროცესის გარეშე ენა არ არსებობს. ამიტომაც იაფეტიდოლოგიურ კვლევებში ყოველ ნაბიჯზე შეგვხვდებით შედარებას, ვთქვათ, წოვა—თუშურისას—ქართულთან, ბასკურისას—ფრანგულთან, ბერბერულისას—ლათინურ ბერძნულთან, აფხაზურისას—რუსულთან და სხვ., რითაც ინდოევროპეისტები გაცეცხაში მოდიან.

აღნიშნული დებულება მტკიცებაა ენობრივ ფაქტებზე იმისი, რაც ქ. მარქსმა გამოთქვა თავის შრომაში: „პოლიტიკური ეკონომიის კრიტიკისათვის“, რომ უმეტესად განვითარებულ და უმცირესად განვითარებულ ენებს შორის საერთო კანონები არსებობს, მაგრამ სწორედ ის, რაც ამ საერთოსგან განსხვავებას წარმოადგენს, მათ განვითარებას შეადგენსო.

7. ენა და აზროვნება ისტორიული კატეგორიები და განუყოფელი ნაწილებია ერთიანისა

უკანასკნელი წლების განმავლობაში ენისა და აზროვნების პრობლემა იაფეტიდოლოგიამ თავისი კვლევის ცენტრალურ თემად აქცია და მარქსისტულად გადაწყვიტა ენობრივი ანალიზების შემწეობით და მარქს-ენგელს-ლენინის გამონათქმეების გათვალისწინებით, რომ „ენა ისევე ძველია, როგორც ცნობიერება; ენა არის... რეალური ცნობიერება...“ და „ენა უდრის აზრს“.

განიხილავდა რა იაფეტიდოლოგია ენას, როგორც ისტორიულ კატეგორიას, ცვალებად კატეგორიას, იგი ჯერ კიდევ 1924 წელს, მთელი რიგი წლების სისტემატიური მუშაობის შედეგად ენობრივ ფაქტებზე, იმ დასკვნამდის მივიდა, რომ ენაში ასახულია საზოგადოებრიობა მთელი თავისი სისავესით. ამიტომ, სავალდებულოდ ჩათვალა რა აკად. მარქსმა ენის კვლევა დღიდან მისი ჩასახვა-აღმოცენებისა დღემდის, ენობრივი ფაქტების ჩვენებების საფუძველზე, დაასკვნა, რომ „წინაისტორიული ენა—ესაა მხოლოდ განსაკუთრებული საზოგადოებრივი აზროვნება, ესაა წინაისტორიული რწმენები და ეპოსი, წინაისტორიული მხატვრული შემოქმედება, სამეურნეო ცხოვრებისა და პროდუქციის წინაისტორიული ფორმები“¹.

¹ Об яфетической теории—1924 წ., კრებულში—По этапам развития яфетич. теории, გვ. 193.

ამგვარი დასკვნის უფლებას იძლეოდა თვით მასალა, ენა, რომელიც თავისი განვითარების მთელ მანძილზე ცვალებადობს იმისდა მიხედვით, თუ მისი მატარებელი ადამიანის აზროვნება როგორ იცვლება ბაზისის ცვლასთან ერთად: „შემოქმედების პერიოდის თითოეული ეპოქა მისთვის დამახასიათებელი ენობრივი ტიპით მოასწავებს ახალ აზროვნებას. ზოგჯერ ენის მექანიზმი მეტყველების რომელიმე ნაწილში ისტორიულ დროებშიაც იგივე რჩება გარდავლილი ტიპის სტრუქტურისგან, მაგრამ მასზე მოლაპარაკე ხალხმა ცხოვრების განვითარების და თვით სოციალური წყობილების ბუნების და მასთანვე მეტყველების გადატრიალების საერთო პროცესში მოასწრო გადასვლა ახალ ენობრივ აზროვნებაზე, ახლებურად აზროვნებს, და მაშინ ჩვენ ვხედავთ, რომ ხალხი ამტკრევს და ამახინჯებს ნამემკვიდრე ფორმებს, დამახინჯებულად ეყურება ისინი, ვინაიდან მათგან ახალს აგებს“¹. ასე, მაგალითად, ქართულში პირდაპირი ბრუნვა, სახელობით ბრუნვად ჩათვლილი, ლოგიკურ ობიექტადაა გამოყენებული გარდამავალ ზმნასთან და იგი თითქოს პასიურია, ირიბი ბრუნვა კი ლოგიკურ სუბიექტადაა გამოყენებული, იგი აქტიურია. ამიტომ ფრაზა „მონადირეს მოუკლავს ფრინველი“, ან „მონადირის მიერ მოკლულია ფრინველი“, გავებულია როგორც „მონადირემ მოკლა ფრინველი“ და ეხლა ქართველი აბსოლუტურად ველარ გრძნობს ფრაზის „მონადირეს მოუკლავს ფრინველი“ ფორმალურად არსებობას, იგი ფორმალურადაც ისევე აღიქვამს მას, როგორც იდეურად: „მონადირემ მოკლა ფრინველი“ და სახელობით ბრუნვაში („ფრინველი“), რაკი იგი ობიექტია (დამატება), ხედავს სახელობითთან მსგავს ბრალდებით ბრუნვას, ე. ი. ქართველები გადავიდნენ ისტორიული ეპოქების აზროვნებაზე, უფრო ახალ აზროვნებაზე, ვიდრე ის ეპოქა, რომელმაც შექმნა ხსენებული სტრუქტურა ფრაზისა. სუბიექტით ირიბ ბრუნვაში და ობიექტით პირდაპირ ბრუნვაში².

ენა თანამგზავრია აზროვნებისა, არეკლავს მას მთლიანად და იცვლება იმისდა მიხედვით, თუ როგორ იცვლება აზროვნება სხვადასხვა სტადიებზე, სხვადასხვა საზოგადოებრივ-სამეურნეო წყობილების მიხედვით. მეტყველების იდეოლოგია ორგანულადაა დაკავშირებული არა სისხლთან, არა ფიზიოლოგიასთან, არამედ მეურნეობასთან, ტექნიკასთან და მათგან და მათთან ერთად აღმოცენებულ მსოფლმხედველობასთან; ამიტომაც წყალგამყოფ მომენტად ადამიან-

¹ ნ. მარტი, О происхождении языка, 1926, ხსენებული კრებული გვ. 304.

² იქვე, 304.

სა და ცხოველს შორის იაფეტიდოლოგია თვლის თვისობრივად განსხვავებულ აზროვნებას, გაცნობიერების უნარს; აზროვნება და ენა განუყოფელი ნაწილებია ერთიანისა, ერთად აღმოცენდნენ და როცა არც ერთი იყო და არც მეორე,—არ იყო ადამიანიც; იაფეტიდოლოგიისთვის ენა წარმოდგენილია არა მხოლოდ აზროვნების გარეშე, არამედ მსოფლმხედველობის გარეშეც; ენა ცნობიერების გამოვლენა და იგი იცვლება და რთულდება ცნობიერების ცვლასთან და გართულებასთან ერთად. „საქმეა მუტაციური რიგის ძირეული ცვლების წყარო, ტიპების და სისტემების შენაცვლების წყარო ენებში; ეს წყარო—გარეგანი მასური გადასახლებანი კი არაა, არამედ ღრმად მავალი რევოლუციონური ძვრები, რომლებიც დიალექტიკური გამორჩევის (შერჩევის) პროცესში გამომდინარეობდნენ მატერიალური ცხოვრების თვისობრივად ახალი წყაროებიდან, თვისობრივად ახალი ტექნიკიდან და თვისობრივად ახალი სოციალური წყობილებიდან. შედეგად მიიღებოდა ახალი აზროვნება და მასთან ერთად ახალი იდეოლოგია მეტყველების აგებაში და, ბუნებრივია, მისი ახალი ტექნიკა აქედან—ენათა სხვადასხვა სისტემები“¹. ამიტომ უძველესი აზროვნების აგებაში თავისუფალი უნდა ვიყოთ ჩვენთვის ჩვეული ახლანდელი აზროვნებისგან, რომ ვავიგოთ ის, თუ რატომ უწოდებდნენ ერთ სტადიაზე „მუხას“,—მეორეზე „რკოს“, ერთ სტადიაზე „ძალს“—მეორეზე „ირემს“, „ცხენს“, ერთ სტადიაზე ერთი სიტყვით აღინიშნებოდა „ცა“—„მიწა“—„ქვესკენელი“, მეორეზე—დიფერენციაციის შეტანილი მათ შორის და სხვ. და, თუ რატომ ეყუარებოდათ „ცა“, როგორც „სივრცე“ და „ღრო“ ერთდროულად.

საბოლოოდ დადგენილი დებულებაა იაფეტიდოლოგიისა, რომ „იცვლებიან არა მხოლოდ აზროვნების მოვლენები, როგორცაა ენის მოვლენები, მათი ფუნქცია და შინაარსი, აგრეთვე მათი მნიშვნელობა, არამედ მისი კანონზომიერებანიც და ტექნიკაც. არაა არც ერთი წარმოდგენა, არც ერთი ცნება, ისე როგორც არაა არც ერთი სიტყვა, რომელიც მეტყველების აღმოცენების, შედგენისა და შემდეგი განვითარების ეტაპზე ცნობიერებაში შესულიყოს ისე, რომ საწარმოო მნიშვნელობის ფუნქცია არ გაეგლოს“². ამიტომ ადვილი მისახვედრია, რომ თავდაპირველ მდგომარეობაში აზროვნება კოლექტიური გაცნობიერებაა კოლექტიური წარმოებისა და ამის კარგ ნიმუშს „ძალის“ სახელწოდება იძლევა: „იგი იყო თავდაპირველად არა უბ-

¹ ნ. მარტი, *Постановка учения об языке в мировом масштабе и абхазский язык*, 1928, გვ. 14.

² ნ. მარტი. ენა და აზროვნება, გვ. 34.

რალოდ სიტყვა—ცნება, ან წარმოდგენა, არამედ სათანადო საწარმოო კოლექტივის სახელი—ტოტემი, რომელიც შრომით პროცესში გამოიყო გაპობის გზით. ამასთან დაკავშირებით „ძალი“ ზოგადი ცნება თავდაპირველად არ იყო; ზოგადი ცნება მიღებული იქნა მაშინ, როცა სახელი—ტოტემი, სახე, მთელი ფორმაციის თითოეული დაჯგუფების საერთო კუთვნილებად ხდებოდა და ტოტემი, იქცა რა უბრალო სახელად, სახელწოდებად... იქცეოდა უკვე არა განყენებულ წარმოდგენა—სიტყვად, არამედ ცნება—სიტყვად“¹. იმავე კოლექტიურ წარმოებასთანაა ორგანულად დაკავშირებული საბრძოლო იარაღების სახელის დარქმევა სათანადო კოლექტიური მსოფლმხედველობის მეშვეობით: „საბრძოლო იარაღებიც კი — „შუბი“, „მშვილი“, „ისარი“, „მახვილი“, რა წარმოებაშიც არ უნდა იყვნენ ისინი გამოყენებული, ნადირობაში, ომში, მშვიდობიანი შრომითი პროცესის დაცვაში, თანახმად იმ დროს გაბატონებული მსოფლმხედველობის თავის სახელწოდებას იმავე სტადიაზე იღებდნენ სახელთან ერთად მისნურად გადაცემულ ძღვევის ძალას. ასეთია წარმოშობა „ისრის“ აღმნიშვნელი ქართული სიტყვებისა: ი-ს არ, ყო-და ლ და ბო-ძალ. პრაქტიკის საქმეა, რომ თითოეული ამ სახელწოდებათაგანი გამოყენებულია ისრის განსაკუთრებული სახისათვის ან განსაკუთრებული შემთხვევისათვის. ასე, მაგალითად, ბო-ძალ ორპირიანი იარაღია, თვით სიტყვაში კი არაერთარი ამის მსგავსი არაა გამოთქმული, ვინაიდან ყველა ისინი, აქვთ რა საკუთარი იდეოლოგიური დიფერენციალები (ი- || ყო- || ბო-)—მრავალრიცხოვანი თავდაპირველი ფორმაციების სხვაობისაგან დამოკიდებით, დანარჩენ ძირითად ნაწილში ერთდამივე A ელემენტის ნაირსახეობას წარმოადგენენ: სარ (resp. სალ) → ზალ / ძალ → დალ“².

ისე, როგორც ვ. ლენინი ითვალისწინებს აზროვნება-გაცნობიერების საფეხურებს, რომ „თავდაპირველად კრთიან შთაბეჭდილებანი, შემდეგ გამოიყოფა რაღაც,—შემდეგ ვითარდებიან ცნებები თვისებების (ნივთის განსაზღვრებანი ანუ მოვლენები) და ოდენობის; შემდეგი შესწავლა და სჯა აზრს მიმართავენ მოვლენის იგივეობა-სხვაობა-ფუძე-რაობა-versus-ის შეცნებისაკენ,—მიზეზობრიობის etc. შემეცნების ყველა ეს მომენტები (ნაბიჯები, საფეხურები, პროცესები) მიიმართებიან სუბიექტიდან ობიექტისაკენ, მოწმდება რა

¹ Б. Марри, В тупике ли история материальной культуры, 1933, 83. 51—52

² იქვე, 83. 128—129

ქეშმარიტებასთან (-აბსოლუტურ იდეასთან) ¹, — ისევე იაფეთიდოლოგია ფეხდაფეხ მისდევს აზროვნების სტადიების ცვლას და თითოეული მათგანის გამომჟღავნებას მეტყველებაში: ასემანტიზმი სიტყვებისა, შემდეგ პოლისემანტიზმი და ბოლოს მონოსემანტიზმი — ესაა საგნის და მისი ფუნქციის თანდათანობითი გაცნობიერების საფეხურები; „პირველყოფილი აღმანიის გაცნობიერება გამომდინარეობდა არა ნიშანდობლივი, ისტორიულად შემდგომ შექმნილი საგნის მატერიალური არსის მნიშვნელობიდან, არამედ იგი აღმოცენდებოდა და წინ მიდიოდა ბუნებრივი ინსტიქტით საგნის ხილულობის აღქმიდან, საგანთა დამოკიდებულების ხილულობისა, წარმოსახვის ძალით და სახეებში უფრო ადრე, ვიდრე განყენებულ დამოუკიდებლად გამოკრისტალეზულ ცნებებში“ ².

8. სიტყვაწარმოქმნა ვითარდება სტადიების მიხედვით და საგანი თავის სახელს მოიპოვებს საზოგადოებრივ-სამეურნეო პრაქტიკაში ამათუთი ფუნქციის შესრულების მიხედვით.

სიტყვაწარმოქმნა ვითარდება სტადიების მიხედვით, სიტყვების თანდათანი მიღება ხელოვნური გამოგონების გზით კი არ ხდება, არამედ ერთი საგნის სიხელწოდების მეორე საგანზე გადასვლით, რაც დამოკიდებულია იარაღებისა და წარმოების წესების შენაცვლებაზე, ე. ი. საგანი თავის სახელს მოიპოვებს საზოგადოებრივ-სამეურნეო პრაქტიკაში და იმის მიხედვით, თუ რა ფუნქციის შესრულება დაეკისრა მას, სახელს მიიღებს თავის წინამავალ საგნიდან. ასე გამოიშავდა იაფეთიდოლოგიაში უმნიშვნელოვანესი დებულება ფუნქციური სემანტიკისა, რაც საშუალებას იძლევა ურთულესი ანალიზები ვაწარმოოთ ნათელი და მარტივი დასკვნების მისაღებად ენაში. ფუნქციური სემანტიკის პალეონტოლოგიის გარეშე ვერ გავიგებთ, რომ 'მამა' და 'დედა' მონათესაობაში არიან, პირველი მეორიდან წარმოიშვა; „ბევრნი ფიქრობენ, რომ მამა და დედა ორი სხვადასხვა სიტყვაა; სრულებითაც არა, მაჰამ თავისი სახელწოდება დედისაგან დაიმკვიდრა ყველა თავისი უფლებებით: პირველად არც მამა იყო და არც დედა, შემდეგ კი დადგა პერიოდი, როცა იყო დედა, როცა დედა ცნობილი იყო, მაგრამ მამა ჯერ კიდევ უცნობი იყო და როცა შემდეგ მამა გამოჩნდა, თითქოს ეს ამბავი არც კული

¹ Ленинский сборник, ტ. XII, გვ. 291, სტატიაში „ჭეგელის დიალექტიკის (ლოგიკის) გეგმა“.

² 5. მარტი, Об яфетической теории, 1924; კრებულში — ПЭРЯТ, გვ. 193.

რამ იყო და არც კარგი: მეტი წესრიგი, ნაკლები თავისუფლება. მაგრამ მამა დედს ფიზიკური უფლებებით აღიჭურვა? არა, ცხადია არა ფიზიკური, არამედ სოციალურ-საზოგადოებრივი უფლებებით. შემდეგ კი აღმოჩნდა, რომ ეს იყო არა მხოლოდ მამა, არამედ ეს იყო ძმა. არ იყო განსხვავება მამაკაცსა და ქალს შორის; დგას სათავეში და სხვა არაფერი“¹.

ამრიგად, „მამამ“ სახელწოდება მიიღო დედისაგან იმ საზოგადოებრივი ფუნქციის მიხედვით, რომელიც მან მოიპოვა ე. წ. მატრიარქატიდან პატრიარქატზე გადასვლასთან დაკავშირებით.

ასევე ვერ გავიგებთ ფუნქციური სემანტიკის გარეშე, და ბევრს ახლაც არ ეყურება, რომ ლათ. *pauis* 'პური' და ბერძნ. *balan-os* 'რკო' ერთდამიძვე სიტყვის ორი ნაირსახეობაა, რომ 'პურმა' შეცვალა რა კვებაში მიწათმოქმედებაზე გადასვლასთან დაკავშირებით 'რკო', სახელიც მისგან დაიმკვიდრა². (შდრ. აგრეთვე ჩინ. პუ 'ხე', ფინ. პუ 'ხე', ქართ. მუ-ხა პირველი მუ—ელემენტით, რუს. мука ← მუ-ყა 'ფქვილი' უფურო მუ—'ქერი' და ბულუხ. мух 'ქერი'). ასევე ხდებოდა, მაგ., ტრანსპორტის ცხოველთა ხაზითაც: ძალი შენაცვლა ტრანსპორტში ირემმა, ირემი ცხენმა და ა. შ. და სახელწოდებაც ამის მიხედვით გადადის ერთიდან მეორეზე³.

ფუნქციური სემანტიკის კანონები შესაძლებლობას იძლევა ავხსნათ მნიშვნელობათა ცვლა ასეთი მწკრივებისაც:

ხელი → ჯოხი → თოხი,
ხელი → ქვა → ცული,
მზე → მარილი და სხვ.,

ე. ი. სიტყვის მნიშვნელობას გავიგებთ იმ მწკრივში რომელშიც იგი მოქცეულია მის მიერ აღნიშნული საგნის ფუნქციის მიხედვით, რაც საცესებით თანხედენილია ფ. ენგელსის განსაზღვრასთან: „ორგანულ ქიმიაში რომელიმე სხეულის მნიშვნელობა და, მაშასადამე, მისი სახელწოდებაც, უბრალოდ არაა დამოკიდებული მის შემადგენლობაზე, არამედ უფრო მის მდებარეობაზე იმ მწკრივში, რომელსაც იგი ეკუთვნის. ამიტომ, უკეთეს ვნახავთ, რომ რომელიმე სხეული რომელიმე ამგვარ მწკრივს ეკუთ-

¹ ნ. მარრი, ისტორიული პროტესის საკითხისათვის იაფეტური თეორიის გაშუქებით, სახელგამი 1934 წ. გვ. 73.

² ნ. მარრი, ა) Яфетич. теория, გვ. 27—28, 62—63. ბ) Новый поворот в работе по яфетической теории, ИАН, 1931, გვ. 670 და სხვ.

³ ნ. მარრი, Средства передвижения, орудия самозащиты и производства в до-истории, 1926.

ენის, მაშინ მისი ძველი სახელწოდება დაბრკოლებადა ხდება გაგებისათვის, რომელიც ამ მწკრივზე მიუთითებს¹.

ამავე ფუნქციური სემანტიკის საფუძველზეა დამყარებული სიტყვაშემოქმედების მეორე რიგი: სახელის დარქმევა მთელის მიხედვით, ე. ი. საგანი მიიღებს თავის სახელს მეორე საგანთან მჭიდრო კავშირში ყოფნის გამო, ან იმიტომ, რომ იგი მისი ნაწილია, ან იმიტომ, რომ საერთო თვისება აქვთ; აღნიშნულის მიხედვით კი იქმნება მთელი რიგი დერივატებისა: ისე, როგორც 'ფრინველს' 'ცის' სახელი ჰქვია, ისევე 'თევზი' 'ზღვის' სახელს ატარებს, საერთო სახელი აქვს 'ზღვასთან' resp. 'ტბასთან', 'მდინარესთან', საერთოდ 'წყალთან'². ამისდამიხედვით ვლენულობთ მთელ რიგ სემანტიკურ დერივატების მწკრივს:

ცა → ფრინველი → ფრთა,

ცა → მზე → თვალი,

ცა → ჭრემი → ბორბალი (|| თვალი),

ცა → ღრუბელი (ლურბელი),

ცა → წრე → თალი → კარავი,

სპილო → ხორთუმი → ეშვი,

ირემი → რქა,

ცხენი → ფაფარი და სხვ. და სხვ. და სხვ.³.

9. ენა და აზროვნება ვითარებიან წინააღმდეგობათა ერთიანობის საფუძველზე

სემანტიკის განვითარებაში თავს იჩენს მისთვის სპეციფიკური კანონზომიერება; სიტყვათა ცვალებადობებსა და კაცობრიობის აზროვნების ცვალებადობებს შორის რეალური კავშირი არსებობს სხვადასხვა სტადიებზე, რომელთაც საფუძვლად უდევს განვითარების დიალექტიკური პროცესი, სახელდობრ, სიტყვები და აზროვნება ვითარებიან წინააღმდეგობათა ერთიანობის საფუძველზე: ერთი და იმავე სიტყვით გადმოიცემა ორი მოწინააღმდეგე მნიშვნელობა (მაგ., წყალი — ცეცხლი და სხვ.); ორივეს წყარო აქვს პირვანდელ დიფუზუ-

¹ ფ. ენგელსი, *Диалектика природы* 1930, გვ. 141.

² ნ. მარრი, ა) *Разложимость мнимых примитивов, простых слов, и терминов для понятия 'рыба'*; ИАН, 1926; ბ) *Средства передвижения...* 1926 და სხვ.

³ ნ. მარრი, ა) *Орудивный и исходный падежи в кабардинском и абхазском*, ДАН, 1928; ბ) *Средства передвижения...*; გ) *Новый поворот в работе по яфетической теории*, ИАН, 1931; დ) *В тупике ли история материальной культуры*, 1933 და სხვა მთელი რიგი შრომებისა.

რი, შერწყმული აზრის მქონე სიტყვაში და მიღებულია მისი გაპო-
ბით ორ მოწინააღმდეგე მნიშვნელობად, რაც შეპირობებულია მა-
ტერიალური წარმოების პირობებში აზროვნებაში მომხდარი ძვრებით.
მაგალითად, სივრცე და დრო თავდაპირველ სტადიებზე არ გაირჩე-
ოდნენ არც აზროვნებაში და არც მეტყველებაში, დიფუზური იყვნენ;
მაგრამ წარმოების განვითარებამ (მსხვილ ნადირობაზე გადასვლა,
შორეული გასვლები სათევზაოდ, მომთაბარეობის დაწყება და სხვ.)
გამოიწვია მათი გაპობა და გამოცალკეება ერთმანეთიდან, ჯერ აზ-
როვნებაში და მერე მეტყველებაში—მოწინააღმდეგე წარმოდგენებად:
„სივრცე—ადგილი—მდგომარეობა“ „დრო—მოძრაობა—მოქმედება“,
რომელნიც შემდეგ მეტყველების ნაწილებად—ზმნად და სახელად—ჩა-
მოყალიბდნენ; იქამდის კი გამოვლინდებოდა თავდაპირველი მოჩვენე-
ბა—სახე → ტოტემში და, ამგვარად, „საკითხი იმის შესახებ, თუ რა
იყო უფრო ადრე—სახელი (მდგომარეობა), თუ ზმნა (მოქმედება), თა-
ვის საბოლოო გადაწყვეტას მხოლოდ მარქსისტულ წინააღმდეგობა-
თა ერთიანობაში პოულობს, ენაში—ფორმულით:

1. ზმნა, მოქმედება → ტოტემი → სახელი → სახელი, მდგომარეობა.

2. დრო, მოძრაობა ← [წარმოება + საზოგადოებრიობა] → ადგილი, დაჯანება¹.

ენის მთელი მარაგის განვითარება ამ მარქსისტულ ძირითად კანონს ემორჩილება და თუ ზოგ ენაში თითქმის დასრულებულად გვევლინება ეს პროცესი (გაპობა და დამოუკიდებლობის მოპოება თითოეული განაპობი ნაწილის მიერ), ზოგში არაა დამთავრებული და ორი ცნება (სამიცი) ერთ სიტყვაშია ჯერ კიდევ განუყოფელად თავმოყრილი; ასე, მაგალითად, ა) ქართ. 'კრება'—სახელარსებითიცაა და ზმნაც, აგრეთვე 'წერა', 'ყვირილი' და სხვ., ბ) 'კეთილი'—ზედსართავიცაა, სახელარსებითიც და ზმნაც კი (რამდენადაც ქართულში თითქმის თითოეული სიტყვის დაუღვლებაც შეიძლება და დაბრუნებაც), გ) 'ხელი'—სახელარსებითიცაა, ზედსართავიც და რიცხვითი სახელიც, დ) 'თავი' სახელარსებითიცაა, სახელნაცვალიც და ზედსართავიც.

წინააღმდეგობათა ერთიანობის კანონს ემყარებიან უღვლილებაც და ბრუნებაც: „ბრუნების და უღვლილების კონსტრუქციული ნაწილების ერთობა (ОБЪЕДИНЕННОСТЬ) და განშორება აგრეთვე წინააღმდეგობათა ერთიანობაზეა დაფუძნებული. ზედნაშენთან აზროვნებაში ეს ორი წინააღმდეგობა—დრო (მოძრაობა) და ადგილი (დგომა-სტა-

¹ 6. მარტი, Verba impersonalia, defectiva, substantiva und auxiliaria, ИАН, 1932, გვ. 703, 704.

ბილობა) — თავის დასაწყისის პოულობს ერთიანობაში, დაუნაწევრებელ, გაუდიფერენცირებულ 'ცაში' (1. 'კა — ჰაერით' და 2. 'შიწა — წყლით'), ფლექსიის ორ ხსენებულ მორფოლოგიურ ნაწილში (ბრუნებაში, უღვლილებაში), მატერიალურ ბაზისში კი — 1. შრომითი პროცესის და მშრომელი კოლექტივის ტერიტორიაში და 2. მოქმედებაში მყოფი კოლექტივის შრომით პროცესში, წარმოებაში და მარტივ თუ რთულ საზოგადოებრიობაში, დამოკიდებით მარტივი თუ რთული ფორმაციიდან¹.

10. ერთიანი ნაციონალური ენა ფიქცია და კლასობრივ საზოგადოებაში ენა კლასობრივი ბრძოლის საიმედო იარაღი.

ენა უაღრესად კლასობრივი და მეტად საიმედო იარაღია კლასობრივი ბრძოლის პროცესში, ვინაიდან იგი გამოვლენა შესატყვისი აზროვნება-იდეოლოგიისა.

ჯერ კიდევ 1903 წელსაა ენის კლასობრიობის საკითხი დასმული იაფეტიდოლოგიაში² ენაში ტიპოლოგიური მსგავსება-განსხვავების ნიადაგზე კლასობრივი იდეოლოგიის მსგავსებისა და განსხვავების მიხედვით. მართალია, საკითხი მაშინ ჯერ კიდევ ვიწრო ჩარჩოებშია განხილული და სხვაგვარად შეუძლებელიც იყო იაფეტიდოლოგიის განთიადზე, მაგრამ მაინც გარკვევითაა დაყენებული, რამდენადაც ნაკვლევი მასალები ამის შესაძლებლობას იძლეოდა; სახელდობრ, აღმოჩნდა, რომ ქართული ხალხური ენა თავისი სტრუქტურით უფრო ახლოსა დგას ხალხურსავე სომხურ ენასთან, ვიდრე იგივე ქართული ხალხური ენა ქართულ სალიტერატურო (ფეოდალურ) ენასთან (ასევე სომხურიც), ე. ი. სალიტერატურო ენა (სომხური და ქართული) ერთი გარკვეული კლასის (წოდების) ნახელავია, ხალხური — მეორესი.

ამის შემდეგ სისტემატურად დასტურდება ენის აგება კლასობრივი იდეოლოგიისა და მსოფლმხედველობის საფუძველზე, ე. ი. ერთიანი ნაციონალური ენის ფიქციურობა და კლასობრივ საზოგადოებაში ენის გამოყენება კლასობრივი ბრძოლის იარაღად³; და ეს

¹ იქვე, 729.

² ნ. მარო, Грамматика древн.-арм. литер. языка, 1903, შესავალი.

³ ნ. მარო, იხ. მაგ. О происхождении языка, ПЕРЯТ, გვ. 315—316, Яфетич. теория, 152—153; ისტორიული პროცესის საკითხისათვის იაფეტური თეორიის გაშუქებით, 17—19, 26, 27, 71, 75—76; ენა და აზროვნება და სხვა შრომები.

ბრძოლა, შემბრდოლ მხარეთა მსოფლმხედველობის გამოვლენის მხრივ, თავს იჩენდა თარგმნილ ძეგლებშიაც კი¹.

11. ენის განვითარების პროცესი აკის პროცესი მიმდინარე ენათა მრავალგზიდან—ენათა ერთიანობისაკენ მომავალ უკლასო საზოგადოებაში.

ენათმეცნიერება, როგორც გარკვეული სამეცნიერო დისციპლინა, აკად. მარრმა თავის კუთვნილ ადგილზე დააყენა, პოლიტიკური მოძღვრების ხასიათი მისცა და, ამგვარად წარმართული, იგი პოლიტიკური ბრძოლის იარაღად გადააქცია დღევანდელი მსოფლიო ჭიდილის (ორი მოპირისპირე ბანაკის: ბურჟუაზიული და პროლეტარული) სიტუაციაში. ამიტომაც ბურჟუაზიულ „ენათმეცნიერებას“ თავზარსა სცემს იაფეტიდოლოგიის მიღწევები.

გააშიშვლა რა უმდეგრობა და კლასობრივი შინაარსი რასულს თეორიისა, ყოველგვარი ნაციონალური, ბურჟუაზიულ-ფეოდალურ კლასობრივი ტიხრებისა და დიდ მპყრობელური პოლიტიკისა ენაში,— იაფეტიდოლოგიამ სისტემატური კვლევით ნიადაგი გამოაცალა ინდოევროპული (ბურჟუაზიული) „ენათმეცნიერების“ მტკიცებას ენათა განვითარების შესახებ ერთიდან მრავლობისაკენ და სრულიად მოპირისპირე დებულება განავითარა: მრავლობიდან—ერთიანი ენისაკენ, ე. ი. ინდოევროპეისტიკის ყირაზე მდგარი პირამიდა ენების განვითარებისა გადმოაბრუნა და თავის კუთვნილ ფუძეზე დააყენა.

ენათა უნიფიკაციის ეს პროცესი მსოფლიო მასშტაბით, ნაციონალურ ენათა თანდათან გაქრობისა და ერთიან ენაში შეერთების პროცესი დამთავრდება მსოფლიო მატერიალური წარმოებისა და ერთიანი მსოფლიო მეურნეობის ჩამოყალიბების შემდეგ, პროლეტარიატის მსოფლიო მასშტაბით გამარჯვების პირობებში. ამგვარ ფორმულირობამდის იაფეტიდოლოგია მივიდა იმავე მარქსისტული მეთოდის წყალობით, რომლითაც ი. სტალინი: „არსებითად ფორმულირობის ერთიანობა,—ამბობს აკად. მარრი,—ერთი მხრით პოლიტიკოს-რევოლუციონერის, მეორე მხრით-სპეციალისტ-ენათმეცნიერის,— თავის ახსნას პოულობს იმ ფაქტში, რომ ამხ. სტალინი თავის საზოგადოებრივ-ორგანიზაციულ დასკვნასთან მივიდა ისევე, როგორც იაფეტიდოლოგი-ლინგვისტი თავის თეორიულ დებულებასთან, კონ-

¹ მ. მარრი, Борьба классов в груз. версиях евангельского текста, ДАН, 1930, № 9.

კრეტულად აგრეთვე სამეცნიერო-ორგანიზაციულ დასკვნასთან ერთი და იმავე მარქსისტული ძეგლით¹. ამ დასკვნას იაფეტილოლოგიას უკარნახებდა მუშაობის ჩაღრმავება ენობრივ მოვლევებში და ერთიანი გლოტოგონიური პროცესის მიმდინარეობის რკვევა: „კაცობრიობამ შექმნა თავისი ენა შრომით პროცესში განსაზღვრულ საზოგადოებრივ პირობებში და გარდაქმნის მას ცხოვრების და ყოფაცხოვრების სამღვილად ახალი სოციალური ფორმების დამყარებასთან ერთად, ამ პირობებში ახალი აზროვნების მიხედვით².

მომავალი ერთიანი ენა იქნება ახალი აქამდის არ არსებული სისტემის ენა, ისე როგორც მომავალი მეურნეობა თავისი ტექნიკით, მომავალი უკლასო საზოგადოება და მომავალი უკლასო კულტურა³.

იაფეტილოლოგიის ძირითადი დებულებების შესწავლა ცხადჰყოფს, რომ გარკვეულ დროდან იაფეტილოლოგია სისტემატურად და ნაბიჯ-ნაბიჯ ამტკიცებს და ასაბუთებს მარქსისტულ-ლენინურ-სტალინურ დებულებებს ენათმეცნიერებაში, მარქსისტულ დიალექტიკას შლის ენობრივ ფაქტებზე, დიალექტიკურად ასაბუთებს მთელ რიგ კარდინალური მნიშვნელობის პრობლემებს. იგი სასტიკად მეცნიერული მიდგომით ამზეურებს ენაში (ენებში) ჩამარხულ, იდეალისტური თვალისათვის უჩინარს, მოვლენათა კანონზომიერებას და თითოეულ ენობრივ ფაქტს მისთვის საჭირო კვალიფიკაციას აძლევს. ყველა ამით ავიდა ენათმეცნიერება ჩვენში იმ სიმაღლეზე, რომელზედაც იგი იქამდის არა მდგარა და არც შეიძლება მდგარიყო.

¹ ნ. მარტი, Языковая политика яфетич. теории и удмуртский язык, 1931, გვ. 3; აგრეთვე, ი. სტალინი. ლენინიზმის საკითხები, 1931, გვ. 752, 760.

² ნ. მარტი, Яфетич. теория, 19.

³ იქვე.

შენიშნული ვიდეორეგები:

გვ. სტრ.	არის:	უნდა იყოს:
5 ₂ ქვევ.	ისაც	ვისაც
12 ₁₂ ქვევ.	შქლათთა	შქლათთა
15 ₃ ქვევ.	დანიელი	დანიელი
18 ₂ ქვევ.	1933	1932
28 ₆ ხევ.	i	i
33 ₁₁ ქვევ.	ფრაზისა.	ფრაზისა:
35 ₁₅ ხევ.	სახელთან	და სახელთან
37 ₁₁₋₁₂ ქვევ.	განსაზღვრასთან;	განსაზღვრასთან:

შენიშვნა: 1) მოკლე e და o-ს უქონლობის გამო სტამბაში ნაჩვენებია (გვ. 10₂₃ ხ., 10₂₄ ხ. და 10₂₆ ხ.) ^ე და ^ო

2) იაფეტიდოლოგიური ანბანიდან „ძ“-სა და „ლ“ წყვეტილის უქონლობის გამო ნაჩვენებია (გვ. 28₇ ხ. და 28₇ ხ.) ^ძ და ^ლ